

LVCEAFĂRVI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AN. VI S. II.

TIMIȘOARA

Nr. 11-12

oct. - dec 1940

1 Decembrie

S'au scurs 22 de ani dela prăznuirea Unirii Ardealului și Banatului cu Patria mamă. Și în acest al 22-lea an ne-a fost dat să trăim prăbușirea unității noastre politice-naționale.

Idealul moșilor și strămoșilor noștri s'a înfăptuit, ca o dreptate a istoriei, la 1 Decembrie 1918 și s'a prăbușit în 1940 ca un blestem ce ne-a ajuns pentru toate bicisniciile de care ne-am învrednicit timp de 22 de ani.

22 de ani am fost seduși de toate ispitele.

Plăcerile și interesele personale le-am pus înaintea celor ale Neamului și Patriei, iar idolii la care ne-am închinat au fost: zavistia, ura între frați și arginții lui Iuda.

Ce altceva am putea spune acumă când pământul frământat cu sângele nenumăratelor generații a fost călcat din nou în picioare de vrăjmaș, când milioane de Români stau iarăși în robia ucigătoare și înjositoare?

Mistica Patriei noastre a fost doar o ușuratecă încântare a sufletelor în tot acest răstimp, căci n'am fost în stare să ne ridicăm conștiințele în lumina adevăratei iubiri de Țară.

Jertfa generațiilor care s'au topit, cu trup și suflet, la flacăra înfăptuirii idealului unirii n'am înțeles-o în adevărata ei semnificație.

În timp ce unii din copiii Neamului se obișnuiau să crească și să trăiască în mistica Patriei și a Neamului, puterile răului au luat forme diferite pentru ca să-i îngenuncheze și să-i distrugă.

Impotriva firii noastre românești, trupuri tinere au fost aruncate la răscreci de drumuri ca să se scoată sufletul românesc din așezările lui omenești și creștinești.

Și așa ne-am trezit pe treapta cea mai de jos a omeniei, cu sufletele răvășite și cu sfântul trup al Țării frânt.

Și totuși se impune ca acest blestem al destinului să-l înfruntăm, căci a pornit dela noi, din lașitatea noastră, pe care am acoperit-o 22 de ani numai cu vorbe, care acum s'au dovedit deșarte.

Fie ca orânduirea cea nouă a Statului să ne întărească sufletele, să ne pătrundă conștiințele ca să apucăm, măcar acum, pe calea cea dreaptă care să ne ducă din nou la reîntregirea Neamului.

TRAIAN TOPLICEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Voi, Moța și Marin

*Din cripta sfințelor tăceri
Voi! ce ați murit pentru credință
In chinuri aspre și dureri
Priviți în spre a noastră biruință.*

II.

*De ce ședeți și nu veniți
In hora Neamului român?
Vă cheamă frații cei iubiți,
Scăpați din gura neamului păgân.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

*Vă plânge astăzi țara 'ntreagă,
Brăzdată cu mormintele de frați;
Vă plâng copiii fără vlagă
Căci de vrăjmași sunt răzbuțați.*

IV.

*Noi suntem singuri azi,
Dar duhul nostru ne veghează
Veniți! Vă cheamă mîile de brazi,
Vă cheamă astăzi țara trează!*

GHEORGHE C. ROUĂ

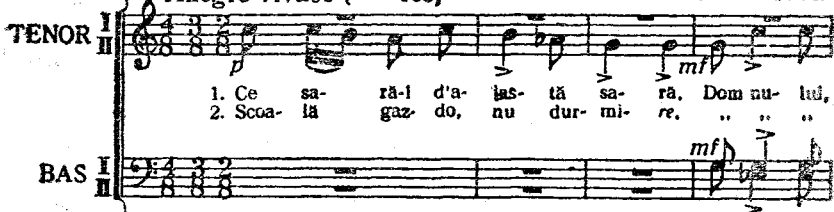
Ce sără-i d'astă sără

(Colindă)

Allegro vivace (♩=168)

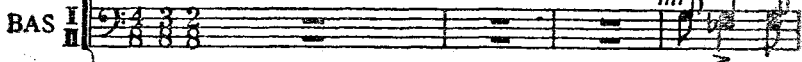
Nicolae Ursu

TENOR I
II

1. Ce sără-i d'astă sără, Dom-nu-lui,
2. Scoa-lă gaz-do, nu dur-mi-re,

BAS I
II

Dom-nu-lui, Doam-ne, Ce sără-i d'astă sără,
.. .. Că nu-i vre-mea de dur-mi-tă,

Dom-nu-lui, Dom-nu-lui, Doam-ne, As-ta-lui sără lui A-
.. .. Ci-i vre-mea de ve-se-

ju-nu, Dom-nu-lui, Dom-nu-lui, Doam-ne, As-ta-lui sără
tu, Că Cră-ciu-nu

lui A-ju-nu, Dom-nu-lui, Dom-nu-lui, Doam-ne,
o-ve-ni-tu,

mf

Ma-ne-i zi-ua lui Cră-ci-u-nu. Dom-nu-lui, Doam-ne,
 Cu bi-ne, cu să-nă-ta-te. " " " "

mf

ritard

ff Lui Cră-ci-un ce-
 Dum-ne-zeu vă de-
 lui bă-tră-
 ie par-te, " " " "

pp

Lui Cră-ci-un ce-
 Dum-ne-zeu vă de-
 lui bă-tră-
 ie par-te, " " " "

Din caetul „Zece colinde și cânteece de stea“ editat de Regionala Bănășeană a Astei.

BCEU Cluj / Central University Library Cluj

Problema

muzicei românești

Dintre toate artele, muzica este cea mai sublimă, cea mai înălțătoare și cea mai prietenoasă. Inflorirea acestei minunate arte în viața unui popor, cere în mod imperios o cultură autotona, ce depinde de un anumit climat de liniște și prosperitate; adică, de libera existență politică a poporului, de starea lui materială și culturală, precum și de diferite predispoziții psihologice. Ori starea apăsătoare a unor dominațiuni streine, nu putea favoriza evoluția artistică a muzicii românești. Desvoltarea noastră atât de târzie în ale muzicii culte, în mijlocul unei civilizații ajunse la apogeu, își are cum vedeți, — explicația, în vitregia timpurilor. Poate însă ca această întârziere în desvoltarea artistică a muzicii noastre, să fie întrucâtva spe folosul muzicii românești, salvându-i particularitățile etnice, fiindcă muzica noastră populară a rămas astăzi, — putem afirma cu certitudine, — singura în arta Europei, care și-a putut păstra încă **formele arhaice**, — bineînțeles cu pecetea cea mai evidentă a românescului. Acest fapt, poate demonstra de altfel lumii întregi, cât se întinde teritoriul nostru etnic, atât de mult discutat de dușmanii țării.

Despre o mișcare culturală mai serioasă la noi, Românii, poate fi vorba de abea pe la începutul secolului al XIX-lea. Aceasta însă nu însemnează că poporul nostru nu simțea și în alte vremuri nevoia, de a-și exprima prin muzică, simțămintele ce-i frământau sufletul, dar această exteriorizare se manifesta într'un mod atât de primitiv, atât de naiv, încât nu putea constitui baza unei muzici în sensul de artă cultă.

Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, se mărește numărul acelor ce se ocupau cu muzica, ca artă cultă; fie învățând pe la profesori streini, fie plecând în streinătate. În felul acesta se

formează o pleiadă de amatori muzicieni, cari introduc și în mijlocul românilor cultul muzicii bune, căci una este a fi amator de muzică ușoară, și alta capacitatea de a putea pătrunde, de a putea înțelege frumusețile unei opere de artă adevărată, adică manifestările de artă cultă. Muzica, spre deosebire de celelalte arte, ca sculptura, pictura sau chiar poezia, deși este o artă atât de universal cultivată, și atât de legată de viața omenirii, nu poate fi înțeleasă și nici propagată chiar și în formele ei rudimentare, fără o pregătire tehnică deosebită. Omul cântă din instinct, — este adevărat, — dar pentru a scrie muzică, măcar a nota ceva din modestele și spontanele exteriorizări ale sufletului popular, — oricât de primitive ar fi ele sub raport muzical, — nu este suficient talentul, ci trebuiesc cunoștințe speciale în ale muzicii.

Muzica are o limbă a ei proprie, care necesită un alfabet, o sintaxă specială, destul de greu de stăpânit. Evident, că muzica cultă, care este o adevărată filosofie, — necesită ceva mai mult, un întreg arsenal de cunoștințe tehnice din cele mai complicate și cele mai profunde, pe care numai printr'un studiu foarte aprofundat și foarte îndelungat și-l poate asimila un amator de muzică.

Ca orice început, așa și activitatea primei generații de muzicieni români, s'a izbit de multiple greutăți, greutăți de diferită natură. E doar așa de firesc că, nu se putea pune, de azi pe mâine, bazele unei școli naționale românești, atunci, când noi, Românii, eram lipsiți cu totul, de o tradiție românească în ale muzicii culte, atunci când structura noastră sufletească, gândirea noastră muzicală, diferă doar atât de mult, de gândirea muzicală a altor popoare. Astfel e fatal ca primele încercări de muzică cultă românească, să nu reușească pe deplin.

Compozitorii noștri, destul de puțini la număr, — conștienți de inferioritatea pregătirii lor tehnice, — se mulțumeau să activeze într'un domeniu mai restrâns, manifestându-se cu simple lucrări de folklor, de armonizări de melodii fără pretenții. Cei mai instruiți, s'au lăsat ademeniți de zâna fermecătoare a muzicii germane sau franceze moderne, mai ales generația mai nouă, — contemporanii lui **George Enescu**, plâsmuindu-și cele

mai multe lucrări în genul franchiștilor sau a impresionistilor francezi. Literatura noastră muzicală păstrează, din această epocă, câteva lucrări destul de interesante, dar departe de valoarea care le-ar putea asigura o trăinicie în istoria muzicii universale.

Dar să nu uităm, că oamenii de geniu nu cad dintr'odată din ceruri. Apariția lor trebuie pregătită cu mult dinainte. În artă nu se pot face salturi uriașe, iar artistul care este silit a-și forma singur mediul de artă potrivit genialității sale, este condamnat a se epuiza încă înainte de a-și fi putut desfășura din plin darurile sale de creator.

Fără îndoială, că a fost o mare nenorocire pentru noi, faptul, că puținele pagini scrise de autori români pe la sfârșitul secolului trecut și în primii ani ai veacului al XX-lea, nu aveau nici o legătură cu aspirațiunile artistice ale poporului nostru. Intelectualitatea noastră nu-i încuraja se scrie românește. De aceea să nu ne mirăm, că nici chiar lucrările marelui nostru **George Enescu**, nu au vreo însemnătate deosebită pentru evoluția muzicii românești, aparținând ele mai mult culturii franceze, decât școlii românești¹⁾. Este însă explicabilă întrucâtva această dezertare de pe plaiurile naționale a muzicienilor noștri, cari voiau să se afirme cu orice preț ca artiști cu pretenții internaționale. Ei erau siliți a-și îndrepta privirile spre occident, căci numai acolo au aflat la îndemână tot ce le lipsea în țară: școală, mediu, interes public, glorie. Deci nu trebuie să le luăm în nume de rău, că ei s'au adaptat unei culturi streine nouă, în care se disting, făcând opere în genul și spiritul ei.

Sub raport românesc, fără îndoială că un **Vidu, Chiriac, Dima, Bena** sau **Tiberiu Bediceanu**, neprețuitul folklorist, organizator și animator al muzicii românești²⁾ — au făcut incontestabil mai mult pentru muzica românească în această epocă, — deși numele lor poate nu a pătruns dincolo de granițele țării. Ei se pot mândri cel puțin cu meritul de a fi ținut ridicat

¹⁾ Această părere este valabilă numai pentru lucrări scrise de D-sa înainte de Unire.

²⁾ Despre activitatea lui **Tib. Bediceanu** d-na **Alma Cornea Ionescu** a mai vorbit în o altă conferință organizată de Asoc. profesorilor secundari.

standardul național în vremuri de grea urgie desfășurând, prin activitatea lor muzicală, un adevărat apostolat național. Ei au susținut ideea muzicii românești atunci când alții s'au îndoit de ea, creind o tradiție a cântecului românesc, în pătura noastră intelectuală: în acel mediu spiritual de unde putu în urmă să pornească o mișcare pentru dezvoltarea muzicii noastre culte.

Cel mai erudit, cel mai valoros reprezentant al acestui curent naționalist, a fost fără îndoială **Gheorghe Dima**, numit seniorul muzicii ardelenesti, singurul dintre compozitorii noștri naționali care a fost cunoscut și apreciat și dincolo de hotarele românismului ³⁾. El este singurul compozitor național, din epoca lui, care prin cultura lui înaltă, a reușit să elimine din operele sale orice urmă de diletantism, de efecte ieftine, chiar și cu riscul de a nu fi fost întotdeauna pe gustul publicului nostru, crescut în acea vreme la școala romanțelor și a horelor noastre de salon. Publicul românesc, după cum am arătat adineauri, era prea puțin inițiat în aceste timpuri afară de câteva familii — în frumusețile artei pure, numită artă cultă.

Pentru noi Români, cari nu ne putem lăuda nici chiar azi că inspirața compozitorilor noștri merge totdeauna mână în mână cu cunoașterea meșteșugului și suveranitatea bunului gust, a fost un mare lucru puritatea artistică a lui **Gheorghe Dima**, și e păcat, că acest mare om al muzicii românești și-a limitat activitatea într'un domeniu mult prea restrâns pentru puternicul său talent și excepționala sa pregătire artistică, scriind numai opere vocale și corale. Pentru noi, care am cunoscut priceperea și puterea de muncă a venerabilului maestru, rămâne un mister, de ce nu a scris **Gheorghe Dima** nici o lucrare simfonică, sau dramatică, — ne gândim bineînțeles la ceva în spirit românesc, — când el avea mai mult caaltul, atât talentul și pregătirea tehnică necesară pentru confecționarea unei opere simfonice, cât și dragostea și credința în muzica românească. Era un om de o autoritate unică și pretutindeni lăudat ca un adânc cunoscător al tainelor artei muzicale, ceea ce l-au sortit a fi primul director al Conservatorului de muzică și

³⁾ Neue Zeitschrift für Musik din 1889. Leipzig.

artă dramatică din Adealul românesc; instituție de înalt învățământ muzical artistic, cunoscut azi sub denumirea de **Academia Clujană** a statului, înființată chiar de dânsul în inima Adealului, după unirea noastră cu Patria mamă, unde bătrânul Dima a format atâtea generații de vrednici urmași, cari alcătuiesc așa numita „Școală ardelenescă“ din care face parte și mult prețuitul nostru **Sabin Drăgoi**, **Martian Negrea**, **Vasile Ijac** și alții.

Ca compozitor, **Gheorghe Dima**, e academic, respectând formele consacrate până la pedantism, cât și prelucrarea motivelor după normele fixate de clasicismul german. Fără sonorități ultrarafinate, fără pretenți de novator, **Gheorghe Dima** a fost un convins adept al vechilor măștri germani. Toate lucrările sale „au acel inexprimabil al justeței, al proporției și al frumosului fără de care orice inspirație cât de genială, rămâne — cum se exprimă doamna **Ana Voileanu** atât de just — un fragment, o improvizație, o dibuire“.

Evoluția muzicii românești se distinge prin două etape. Prima începe în secolul trecut și atinge o culme în **Sabin Drăgoi**, care cum știți a ridicat cântecul țaranului român la frumuseți nebănuite — iar a doua începe cu **Sonata** a treia pentru violină și pian a lui **George Enescu**, baletul lui **Mihail Jora** (în **Plaja Mare**) precum și lucrările simfonice și dramatice ale lui **Cuzbă**, **Mihail Andricu** și **Martian Negrea**, primele compozițiuni românești de valoare universală, cari se impun atât prin bogăția inspirației și originalitatea lor, cât și prin factura lor clară și savantă, ce cuprind mult lirism țărănesc, mult câmp și cântare românească în discreția motivelor folosite. În jurul acestora a răsărit în ultimul deceniu o întreagă pleiadă de artiști tineri, talentați, cu dor de muncă, autori a nenumăratelor lucrări concepute în cel mai autentic spirit românesc. Vom vorbi despre ei în cursul acestui articol, năzuindu-ne a păstra o oarecare ordine cronologică în înșiruirea operelor mai de seamă.

Prima etapă se remarcă la început — cum am amintit adineauri — prin simple armonizări de melodii populare originale, dar nu întotdeauna autentice ca obârșie țărănească: **doinele** servind în forma lor primitivă, rudimentară și nestilizată,

drept arii, în începuturile noastre de operă românească ⁴⁾, iar dansurile țărănești ca **balet**. Deabia după o lungă evoluție s'au putut cristaliza principiile de bază ale unei școli naționale. În **Năpasta** lui **Sabin Drăgoi** — care constituie un moment istoric pentru orientarea națională a muzicii noastre, — melodia populară are încă aceeași influență covârșitoare, dar ea este îmbrăcată într'o haină armonică mai savantă, iar motivele sunt foarte organic legate una de alta. Ce privește orchestrația, el folosește mijloace tehnice mult mai rafinate decât antecesorii săi, realizând acel pitoresc, ce caracterizează peisajele noastre, portul nostru, bisericuțele noastre ortodoxe, cu tot luxul lor atât de oriental și totuși atât de specific românesc.

Așadar lui **Sabin Drăgoi** îi revine marele merit, de a fi fost primul compozitor român, care nu numai că a descoperit cele mai autentice și cele mai caracteristice melodii românești, dar a știut să le valorifice în forme artistice culte, fără a le altera specificul lor etnic. Grație acestui mare talent ne putem mândri azi, cu cea mai valoroasă colecție de folklor, adnotate cu prețioase comentarii analitice, asupra colindelor, care ne ajută în mod real, la fixarea unor elemente de muzică românească pură. Sunt nenumerate colecțiunile lui **Sabin Drăgoi**, din diferite regiuni ale Banatului și ale Ardealului. Exemplul distinsului nostru coleg a avut mulți imitatori în domeniul folklorului, luându-se de la dânsul **metoda**, cum trebuie realizată această operă, de mare însemnătate pentru soarta muzicii românești. Căci să nu se creadă, că culegerea, notarea și coordonarea melodiilor populare este un lucru atât de simplu. Nu! Numai cine a încercat vreodată să noteze o melodie populară își dă seama de câtă pricepere trebuie să te servești, pentru a prinde nealterat farmecul acestor melodii. O notație eronată este suficient ca să le paralizazeze toată mișcarea, un accent ne la locul lui le poate distruge toată frăgezimea naturală, tot farmecul. Ce răspundere grea apasă pe umerii culegătorului, înțelegem numai atunci, dacă ne dăm seama de faptul, că din fiecare formă pe care o prezintă folklorul românesc, ar putea să răsară o nouă

⁴⁾ Subiect tratat de semnătura acestor rânduri prin diferite articole și o conferință despre **Muzica în Banat** (1934).

lume muzicală, o nouă credință estetică, care să revoluționeze poate întreaga artă muzicală. Fiecare din formele populare ale muzicii noastre, ar putea da naștere la alte și alte forme noi, cari ar putea fi amplificate cuprinzându-se în cadrele fiecăruia din ele, cele mai variate și cele mai caracteristice expresii românești. Am văzut ce a făcut un **Sabin Drăgoi** cu formele colindei, cum le-a valorificat, cum le-a superiorizat în forme complexe, înzestrând muzica cu elemente cu totul noi. Ne trebuie încă asemenea meșteri pricepuți și inspirați cari, întrevăzând și simțind realitățile muzicii noastre, să ridice și celelalte sute și mii de expresii ale artei noastre populare la rang de valoare estetică, ducând la desăvârșire opera începută de **Sabin Drăgoi**. Când ne dăm seama, că muzica populară din occident, — care a alimentat spiritul de creație a câtorva secole — ce săracă a fost în mijloacele ei de exprimare, având deabea câteva moduri tipice, cari în urmă au fost ridicate la perfecțiuni de geniuul marilor creatori, — muzica românească pare a avea perspective incomensurabile.

Fără formele originale ale melosului popular, — care trebuie culese de oameni pricepuți, fiindcă cum am spus, fiecare constituie o comoară neprețuită pentru noi, — fără aceste valori expresive; — valori ritmice, melodice și tonale atât de specifice muzicii noastre ⁵⁾ — nu este posibilă nici o evoluție a muzicii noastre naționale spre forme superioare culte, intelectualizate, pentru a putea fi ridicate la valoare **universală**. Deaceia meritele lui **Sabin Drăgoi** în domeniul folklorului sunt neprețuite ⁶⁾. La aceasta se mai adaugă și activitatea d-sale de compozitor, care, este foarte însemnată din punct de vedere românesc. El nu este un romantic în a cărui muzică să vibreze sensibilitatea sa personală, ci într'un anumit sens îl putem socoti un fel de clasic, — un clasic român, — (după conținut) fiindcă exprimă sufletul colectivității, a colectivității românești, adică

⁵⁾ Despre specificul etnic în muzică românească, am mai vorbit într'o sedință de muzică românească aranjată de Asoc. Profesorilor sec.

⁶⁾ Însemnătatea lui **Sabin Drăgoi** în evoluția muzicii românești a fost tratată la o conferință org. de Reuniunea Fem. Rom. din Timișoara, și articole publicate în „**Banatul**“ și alte reviste.

că a eternului românesc. Sabîn Drăgoi mai este și un deschizător de drumuri, unul din fondatorii muzicii noastre naționale, ca artă cultă, a cărei închegare definitivă este în curs. Fără această bază, fără această minunată demonstrație pe care a făcut-o autorul în opera **Năpasta**, oratoriul **C. Brâncoveanu** sau **Divertismentul Rustic**, poate că compozitorii noștri nu se încumetau încă să scrie românește, ignorând și pe mai departe ideia muzicii românești, ideia unei școli naționale.

După succesele lui **Sabîn Drăgoi**, folklorul, adunarea melodiilor populare, a devenit o adevărată modă. Dar toate lucrurile bune duse la exces pot fi dăunătoare. Această mișcare a avut și ea desavantajele ei. Multe talente reale, ademenite de această nouă indeletnicire și-au abandonat terminarea studiilor, crezând că vor ajunge astfel mai repede la glorie. Adevărat, că această mișcare aducea foloase mari muzicii noastre, salvând un material imens dela pierire, totuși, avem multe talente cari, dacă se ocupau mai intens alături de activitatea lor folkloristică și cu studiile compoziției muzicale, puteau să aducă o contribuție mult superioară artei românești, nu numai sub raport folkloristic, ci și sub raportul creației muzicale **absolut originale**. Să ne înțelegem bine. O activitate de folklorist sau armonizator — care este valoroasă în felul ei și însemnată din anumite puncte de vedere și în anumite etape de cultură națională, — încă nu îndrituește pe nimeni, ca fără o reală contribuție a **creativității** să poarte titlul pretențios de compozitor. Mai ales azi, când exigențele spirituale au devenit atât de mari. Melodiile notate fără nici o stilizare, rămân la valoarea originală, neschimbată, iar geniul muzicantului e condamnat a se manifesta numai în iscusința armonizării, a orchestrării și a aranjării acestor melodii atunci, când talentul lor putea fi valorificat poate în opere superioare, nepieritoare. Avem doar la îndemână atâta material ce așteaptă a fi prelucrat și turnat în nemuritoare tipare!

Dat fiind gradul de cultură a neamului nostru, generației noi îi incumbă și o altă datorie: ca aceste neprețuite comori populare, să nu le folosească numai ca bază națională în formelor originale, neprelucrată, ci să caute ca printr'un complex de

sensibilizări și asimilări să sesizeze noi norme estetice. Căci în definitiv, cu toate meritele folkloriștilor problema muzicii noastre culte nu a fost deslegată de ei, cel mult că i-au dat un îmbold puternic, și materialul necesar cunoașterii elementului popular. Temele culese din popor și întrebuințarea lor fără nici o stilizare sau o tratare mai amplă și spiritualizată, — cu periodizări scurte și anemice duc în ultima etapă la o manieră pur mecanică, fiindcă înlocuind dezvoltarea motivelor prin o repetiție a lor fără sfârșit, ea nu este în fond decât o simplă combinație construită pe simplul calcul și nici decum un procedeu muzical din mic născut din o necesitate logică internă. Din cauza aceasta, monotonia lor aparentă, deși sub raportul sonorității — (sub raport armonic și al culoriturii instrumental) ele se relevă adeseori prin o complexitate formidabilă, neegalată de maestrul trecutului. Totuși, de câteori aud o astfel de muzică, oricât mi-ar încânta urechea pentru moment, simt că mă sugrumă ceva. Văd parcă o locomotivă de copii pornită în plin avânt, ce deraiază de pe drumul drept intrând într'o fundătură, fără posibilitate de ieșire, consumându-și acolo toată energia fără nici un rost până ce arcurile și-au epuizat complet energia.

Dezvoltarea orizontală, nu numai cea verticală, **mișcare și în linia melodică**⁷⁾, adică crearea unor noi forme muzicale românești din formele populare originale ale muzicii noastre, iată idealul care trebuie să însuflețească noua generație. Pentru aceasta însă, compozitorii noștri trebuie să fie stăpâni nu numai pe știința armoniei și a contrapunctului, ci trebuie să aibă o abilitate mare în meșteșugul dezvoltării formelor. Să fie stăpâni absolut chiar și pe morfologia buzicală așa zisă occidentală. Adaptarea ei la necesitățile românești, vine dela sine, dacă artistul este crescut în mediu românesc, și dacă are sentimente românești și cunoaște bine folklorul nostru.

De fapt se depune o muncă uriașă în acest sens dar realizarea acestui ideal e grea, nesigură și cere abnegație dela compozitori, fiindcă nu-i voie să se gândească nimeni, la un suc-

⁷⁾ Lucrul acesta l-au înțeles și cei mai mari compozitori ai epocii: **Stravinsky, Bartok**, etc. cari în ultimele lucrări au revenit la respectul formelor consacrate.

ces imediat. Astăzi aproape toți compozitorii noștri, — în frunte cu **George Enescu**, geniul neamului nostru, — se năzuese a scris românește, urmărind înfăptuirea, creierea unei forme românești; creierea unui stil muzical original românesc, atât ca limbaj cât și ca tehnică, prin care muzicienii generațiilor ce ne urmează, identificându-se cu spiritul determinat al neamului nostru, își vor putea exprima cu ușurință și într'un stil caracteristic fondul sufletului lor; părticică ruptă din sufletul colectiv al neamului românesc. S'au tras multe, foarte multe învățături din lucrările lui **Sabin Drăgoi**, dar suntem încă destul de departe de împlinirea visului. Și este explicabil pentru tânăra noastră cultură națională, căci nu putem face dintr'odată salturi prea uriașe, fără pregătirea tehnică necesară, fără înțelegiunea isvorită din experiență, fără de care nu se poate face nimic temeinic.

Trecând întâi printr'un fel de colectivism muzical statistic ⁸⁾ ornamental cu un dinamism pur armonic, am ajuns la un fel de popular spiritualizat; — faza doua a muzicii românești. În raport cu evoluția lentă a cântecului poporal german, muzica noastră a realizat într'un timp relativ scurt, salturi mari. E vorba doar de un trecut muzical de 10—15 ani. Putem spune dela **Năpasta** lui **Sabin Drăgoi**. Adevărat, că cântecul poporal nu intră încă ca factor determinant al unor forme noi, — afără de, începuturile foarte interesante ale lui **S. Drăgoi**, cu forma colindei, — ei este atras în tiparul formelor occidentale, în care predomină **sonata** ⁹⁾. Totuși e un progres vădit, căci elementele de muzică poporală azi nu mai sunt scop unic, sau forma fundamentală ori bază stilistică, ei — la cei mai mulți — elemente transformate și asimilate de compozitori, inspirându-i a-și crea teme, invențiile proprii — bineînțeles potrivite pentru spiritul muzicii noastre populare, — ce sunt prelucrate după anumite norme estetice, în forme mari dramatice sau simfonice într'un chip cu totul magistral, respectând uneori până și prin-

⁸⁾ Forme cari nu au la baza construirii lor ideea muzicală ca element arhitectural plastic, reprezentativ sau activ, sau forme cu o singură idee muzicală eventual două, lipsite însă de dezvoltări simfonice.

⁹⁾ Ca și **simfonia**, forma cea mai înaltă a muzicii instrumentale.

cipiul ciclic. Aceste forme, reprezintă culmea concepției arhitecturale în muzică. Stilul românesc nu a ajuns încă la perfecție, — (mai binezis lucrările compozitorilor noștri nu se relevă încă printr'o **perfectă unitate stilistică**) dar ne putem mândri cu compozițiuni de valoare reală, — nu numai națională, — în care **românescul** este deja realizat și fără sprijinul folklorului; adică să scrii românește, fără să fluturi mereu stindardul tricolor. Prelucrarea motivelor nu mai înseamnă simpla lor armonizare, ci e vorba de o tratare simfonică serioasă: savantă și metodică, — care să reziste oricărei critici obiective, — clădin autorul din motive¹⁹⁾; teme, (frazе muzicale) din aceste teme idei muzicale, expuneri, divertismente și așa mai departe, păstrând totodată cel mai autentic caracter românesc. Mai mult chiar, compozitorii noștri sunt în căutarea unor forme de expresii noi, dictate de însăși natura cântecului românesc; ținta finală — după cum am spus — a idealului nostru muzical.

S'a obiectat că muzica românească nu se pretează la o dezvoltare simfonică, fiindcă aceasta necesită oarecum transformarea temelor, cece ar altera caracteristicul românesc. Așa am crezut și eu mulți ani în șir, dar nu este adevărat. Ne-a dovedit-o **George Enescu, Mihail Andrieu** și alți simfoniști români în lucrările lor; o dovadă în plus că geniul creatorului află forma de expresie potrivită, adică modalitatea ca aceste transformări atât de necesare din punct de vedere arhitectonic, să nu fie nici în detrimentul muzicii românești și nici **Beethoven** să nu se supere pe noi, Români, dacă ne-am abătut dela învățăturile lui, evitând astfel conflictul conținutului românesc, cu formele academice consacrate. Această inovație este desigur în mare parte o chestie de instinct, de putere creatoare, nu numai de pur raționament și învățătură.

Să nu se creadă, că forma este un simplu cadru care se poate umple în mod constructivist, așa cum s'a făcut la școală. Nu! Forma este rezultatul vizibil al unui proces psihic intern, a cărui valoare este în funcție de legătura organică ce trebuie să existe între motivul muzical și desenul exterior, desen ce se

¹⁹⁾ Indiferent că motivele sunt inspirații proprii sau de origine colectivă, adică de origine populară.

naște, ce evoluiază din însăși motivul inițial, — cu alte cuvinte — cum am mai spus, — desenul este dictat de însăși natura ideilor muzicale. Bineînțeles un asemenea proces muzical nu poate să nască în subconștientul unui laic. În definitiv și geniul trebuie să se formeze. O concepție franceză susține chiar, că genialitatea nu este alta ceva decât răbdare, răbdarea de a te putea aprofunda în adâncimi nepătrunse de alții, răbdarea de a te putea aprofunda în esența lucrurilor. Deaceea este nevoie de atâta învățătură. Muzica este o adevărată filosofie și ar fi o greșală mare să ne bazăm numai pe talent, renunțând la învățătură, și persistând în încercările noastre de a rupe cu totul legăturile noastre cu muzica occidentală, pentru „salvarea spiritualității noastre în lumea răsăritului“.

Muzica occidentală se bazează pe o experiență milenară și urmărindu-i toate etapele de dezvoltare, vom vedea, că decenii de-a rândul s'a lucrat la câte o mică inovație. Muzica simfonică a fost ridicată la culmi, piatră cu piatră de spiritul creatorilor, de spiritul multor generații, în curs de secole. O asemenea ignoranță ar însemna ca să începem da capo. Măcar un secol în urmă, în mijlocul unei civilizații atât de înaintate, e absurd. Și apoi a căuta și a găsi lucruri pe cari alții le-au uitat de mult, nu înseamnă act de creație. Greutatea stă, cum am văzut, în altă parte: noi nu trebuie să copiem fidel ce au făcut alții, dar putem învăța mult, foarte mult dela ei, adaptându-le necesităților românești. Este însă „cu totul imposibilă — scrie undeva esteticianul **Cuclin** — „înțelegerea Sonatei, — acestui centru generator al întregii arhitecturi muzicale moderne și de toate timpurile ce vor să vie, — fără adâncirea tuturor formelor cari au precedat-o, procurându-i organe, nutriment și organism chiar, precum și a tradițiunii evolutive care a prezidat la perfectarea alchimică — pentru a vorbi astfel, — a transmiterii formelor unora în altele“.

*

În afară de personalitățile cele mai reprezentative ale școlii românești, pe cari i-am amintit în cadrul acestui articol, se cuvine să menționăm încă câteva talente din generația mai tânără, care, luându-și profesiunea foarte în serios, caută să solu-

ționeze toate obstacolele ce se mai ivesc în calea școlii românești, — înzestrând patrimoniul nostru artistic cu nenumărate opere de valoare reală, în care pulsează puternic elementul primar al unui ethos românesc. Din rândul acestor sânguitoare talente, menționăm în primul rând două personalități viguroase: **Dinu Lipatti** și **Paul Constantinescu**, doi artiști ce fac parte din acei puțini aleși ai artei, ale căror nume va rămânea înscrise cu litere de aur în istoria muzicii românești. Nu mai puțin talentați, dar cari așteaptă încă o consacrare oficială, sunt **Th. Rogalsky**, **Silvestri**, **Brânzeu**, **Buicliu**, **Mihailovici**, **Agârbiceanu**, plini de conștiință românească și suflu artistic, și încă mulți alții a căror nume ne scapă.

Un sentiment de orgoliu bănățean ne determină să menționăm în mod special colegii noștri de profesorat: **Zeno Vancea**, autorul baletului **Priculici** și al altor lucrări de valoare; sinfonistul **Vasile Ijac**, **Eugen Cuceanu** și **Mircea Pop**, talente reale a căror personalitate este încă în formare. Fiind vorba de bănățeni nu putem lăsa nementionată activitatea folkloristică a lui **dr. Nic. Ursu** și **F. Barbu** cari sunt în așteptarea unei promovări oficiale.

Cu fiecare zi ce trece, cu un nume nou sporește pleiada celor porniți pe calea spinoasă a artei. Azi mici și necunoscuți, mâine apreciați, poate chiar glorioși, ridicând din ce în ce, prin talentul lor, prin munca lor prețuită, prestigiul artei românești, căreia îi este dat să poarte în cursul veacurilor ce vor veni, faima numelui de **Român**.

ALMA CORNEA IONESCU

Rugăciunea profetului

*Invață-mă să știu muri stăpâne ...
De subț ruina lumii tâlhărite
Mă 'nalță spre lumini nebănuite
Să pot vesti chemările de mâne ...*

*Cuvântător de fulger mă trimite,
Cu veșnicia vorba să se 'ngâne.
— Dă-mi măreția vremilor bătrâne
Și frăgezimea zorilor ivite ...*

*BCU Cluj / Central University Library Cluj
Să-mi fie gândul din cuminecare
Și să-mi creiezi din adevăr simțirea
Iar sufletul din stea strălucitoare.*

*Fă-mi inima adânc și culme visul,
Măsură gândului, nemărginirea,
Să mă sfârșesc știind c'am fost trimisul ...*

GRIGORE BUGABIN

Incorigibili...

— Schiță —

Nu se văzuseră cam de mult, de pe vreme când, studenți fiind, activaseră împreună într'o tabără de muncă legionară. Și armata și-o făcuseră la acelaș regiment, unul ca licențiat în Drept, al Academiei de Comerț, celălalt. I-a apropiat înalta spiritualitate a crezului legionar, în misiunea excepțională a neamului românesc și au lucrat cot la cot, păstrând cele mai luminoase amintiri despre viața petrecută în tabără. Vremurile tulburi i-a scos și pe ei din ogașul vieții, cu care apucaseră să se obicinuiască. Se găsiră din nou alături ca sublocotenenți rezerviști.

Acum depăneau împreună firul amintirilor comune, trecând pe nesimțite dela considerațiile de ordin ideologic, la formele mai concrete, sub cari se înfățișa viața pentru fiecare din ei. Se însuraseră între timp, Adrian Tolescu cu o colegă din birourile unei mari întreprinderi industriale din Bănat, iar Liviu Chimirea cu fata unui avocat din capitala Ardealului, unde-și făcea stagiul de judecător.

Chirie, scumpete, obligații sociale și atâtea alte bătăături invizibile, care se țin ca scaiul de intelectualul sărac, își scoaseră capul la lumina zilei în povestea lui Tolescu.

— Dacă n'ar mai interveni câte un film bun cu Jeannette Macdonald, Gary Coper, E. Ianings, Wallace Berry, Claudette Colbert și din când în când câte o carte bună, toate gustate în tovarășia dragă a unei soții înțelegătoare, după lungi ceasuri de muncă încordată, nu știu zău cum am trece prin mlaștina zilelor întunecate pe cari le trăim, — zise Tolescu.

— Exact programul meu, minus plăcerea deplinei armonii a gândurilor și bucuriilor împărtășite. — spuse Chimirea cu a-

mărăciune reținută. Din nenorocire soția mea are altă concepție despre căsnicie. Ea preferă agitația în societate, cu prietene și cunoscuți, cu toalete, sindrofii și baluri, intimității căminului conjugal, care o plictisește. Altfel — adause dânsul mai potolit, — ne-am înțelege binisor, e bună și iubitoare în felul ei. În sfârșit, așa-i viața, nu-i poți cere mai mult decât vrea ea să-ți dea.

— Imi vorbești de sindrofii, toalete, Baluri, ori asta înseamnă, dragul meu, că voi aveți posibilități, care depășesc pe ale noastre, — surâse cam nedumerit Tolescu. Leafa ta de judecător stagiar...

— Un fleac pentru noi, adecă pentru ea, unica fiică a unor părinți bogați, care-i satisfac orice capriciu. În materie de — capitol financiar, — surâse ironic Chimirea, — eu nu sunt decât a cincea roată la — bugetul familial. Nu mi se cere decât să afișez o mutră de om sătul și să-mi văd de treabă. Cu leafa pot face ce-mi place. Tata socru mă bate binevoitor pe umăr când vede că scot și eu portofelul, cu cele biete opt mii și ceva și mi-l vâra răsând în buzunarul hainei. — „Avem noi destul și pentru voi, har Domnului, fiule! Tu nu-ți mai face griji din pricina Netei. Țștia-s banii tăi, fă-ți haine, cumpără cărți, tablouri, în sfârșit cheltuie-i cum te taie capul și dacă n'ai deajuns, spune-mi să-ți mai dau“, — mă opărește dânsul cu adevărată dragoste de părinte. Și tocmai aici e buba! Sunt atât de buni, atât de cum se cade amândoi! Cum să-i jignesc?! Și cu toate astea, sau tocmai de aceea, sunt hotărît s'o rup cu acest fel de viață! E grozav, e penibil, mă Adriane, să te simți inutil ca un bibelou în casă, să ai senzația de a fi mereu un oaspe la masă, un fel de apendice ridicol acolo! Am și făcut în cea mai mare tăimă cerere la minister, ca să fiu transferat în cel mai izolat, cel mai păcătos târg din țară și cum mi-o veni aprobarea, am și plecat cu nevastă cu tot, — sau fără, dacă nu vrea cumva să vină cu mine. Dar iartă-mă, dragul meu, că te plictisesc cu mărunțișurile mele, trebuia însă să-mi fac vânt, iar tu ești singurul meu prieten!

— Mi se pare, dragă Chimirea, că ești tot vechiul incorigibil, prea — ortodox și ca totdeauna, exagerat de sever cu tine

Deastădată însă, nu mai e vorba numai de tine. Dintr'un sentiment exaltat de demnitate, de închipuită degradare, ești pe cale să-ți distrugi căsnicia și poate și viața. În locul tău cei mai mulți ar fi încântați să aibă o mașină, a cărei factură n'au văzut-o, un șofer care-ți cere numai ordine, o soție care are pentru tine numai alintări, niciodată note dela croitoreasă, dela modistă și celelalte. Tu, dragul meu, cunoști viața doar dela fe-reastră, cum cunoștea Alecsandri iarna. E aspră când ești în contact cu ea!

— Se poate! Tu o cunoști, cum văd. Spune-mi deci cinstit, ai primi să faci și tu parte din acei „cei mai mulți“?

Luat din scurt, Țolescu își plecă ochii sub privirea dreaptă și tare a prietenului și tăcu câteva clipe. Când dete să răspundă, tocmai treceau prin dreptul unui corp de case mari, în fața cărora o echipă de pușcăriași, în cunoscutele uniforme vărgate, tăiau lemne sub supravegherea unui gardian. Oamenii aveau fețe buhăite, mâinile albe și se mișcau alene, n'aveau de ce să zorească. Intre timp flecăriau, glumiau și făceau observații rău-făcioase, sau numai hazlii pe seama trecătorilor. Fără uniformă și gardian, i-ai fi luat drept oameni cei mai pacinici. Unul singur, un bărbat de o frumusețe stranie, cu părul și ochii ca păcura, a cărui siluetă elegantă și fină se remarcă chiar și în costumul de pușcăriaș, nu lua parte la vorbăria celorlalți. Crăpa lemne mai la o parte, izbind pe gânduri și rar în butuci. De câte ori ridica toporul, arăta un profil marcant, de om foarte inteligent.

— Ia stai frate! — îl apucă Țolescu pe Chimirea de braț. Mi-e grozav de cunoscut omul cu toporul, fără să-mi pot aminti de unde și cum!

— Costumul lui e de vină, — surâse judecătorul. Uite-l că ne privește. Și el te cunoaște. Vrei să știi cine-i?

În adevăr, pușcăriașul întorsese capul spre cei doi ofițeri. În privirea ascuțită a ochilor săi întunecați, licări o lumină întovărășită de un surâs cinic, care-l făcu pe Țolescu să tresară.

— Mergem sus, la parchet, — și Chimirea îi luă brațul.

— Nr. 84? — întrebă ajutorul procurorului, după ce se prezentară. — A, da! Imi aduc aminte! Ne-a fost transferat del-

Severin, îl cheamă-ă... — și omul frunzări repede prin dosarele aduse, dete în sfârșit peste nr. 84, — da, îl cheamă Haralamb Voinea, de 28 ani, licențiat. Excrocherie, șantaj, doi ani închisoare, — încheie dânsul privind pe deasupra ochelarilor pe cei doi tineri. Bărbat foarte frumos inteligent, însă soiu rău.

— Așa-i! Voinea, Haralamb Voinea! Mi-a fost coleg la Academie, nu mi-ar mai fi fost! Mi-e scârbă când se coboară atât de adânc unul dintre noi! Inchis în sine, afișând mereu un surâs einic, singurul lui ideal era **succesul** cu orice preț.

— Doriți și ceva amănunte?

— M'aș ruga, — zise Chimirea intrigat.

— Pătrundea în familiile bune, cu fete mari, se introducea la văduve și divorțate, dându-se drept medic, inginer, profesor, le excroca cu sume variind între 10 și 30 mii. Pândia în holurile marilor hoteluri părechile cari coborau de sus, le fotografia și le șantaja. Dacă vreți să-i vorbiți?... Să-l chem?

Chimirea insistă, Țolescu trecu deci în camera învecinată și-l așteptă.

— Domnule! ~~Clauzică~~ ~~voce~~ ~~catifelată~~ ~~de~~ ~~bariton~~ și ochii lui Voinea îl fixară reci și batjocoritori. Mi-ai văzut dosarul?

— Nu mi-a făcut plăcere, te asigur. Ai rămas acelaș, fără suflet, canalie!

— Fără complimente, scumpule! Ai o țigaretă?

Țolescu îi dete pachetul întreg.

— Și o cutie de chibrite, dacă... Iți mulțumesc. N'o să ai neplăceri. Am de gând să mă port, nu ca o fată mare, — surâse el cinc, — dar exemplar. Vreau să mă reabilitez în ochii mei, mi-e rușine de măgăria care m'a adus aici, — și lungit pe canapea sorbia adânc fumul țigaretelui, păli în curând. — M'am desvâțat!

— Nu înțeleg cum te-ai putut cobori atât de adânc, până la cel mai scârbos...

— ... șantaj și excrocherie? Nu te jena. Știi bine că n'am fost niciodată de acord în privința anumitor — calificative. Asta fiindcă concepțiile noastre asupra unor noțiuni din categoria celor cari privesc dreptul la viață, așa numita voastră etică

socială, nu se potrivesc. Nu mi-am modificat punctul de vedere, precum vezi.

— Păcat! Cu inteligența ta...

— ... puteam să mă las exploatat de cutare bancher, mare industriaș, — cum ai făcut-o tu de pildă! Sau să mă bag slugă la stat, nu? Mulțumesc. Nu sunt dispus să-mi vând nimănuia inteligența.

— În acest caz vei fi strivit, căci societatea nu-i dispusă să se lase exploatată de tine și cei de teapa ta. Avem legi cari ne apără de voi. Știi ce ești tu? Un lup.

Legile voastre? — râse Voinea. Am fost idiot pur și simplu, de aceea mă vezi aici, te asigur că n'are să se mai întâmple! Mai ai să-mi spui și altceva? — se ridică dânsul căscând.

— Ai dreptate, n'are nici un rost prelungirea unei conversații cu unul ca tine! Nu ne-am înțeles niciodată și nici nu ne vom înțelege câtă vreme vei continua să trăiești din...

— ... exploatarea prostiei și a ticăloșiei omenеști? — rânji dânsul. Ești și rămâi un naiv incorigibil, amice. Nu-ți dai seama că ai suflet de sclav, oiță care te duci de bună voie la muls și la tuns. Ei, umblă sănătos, eu prefer să rămân lup, cu riscul de a fi împușcat într'o zi. Iți mulțumesc pentru țigarete. Gardian! — și plecă singur de sine, în societatea paznicului.

— Ce părere ți-ai făcut de amicul Voinea? — îl întrebă ajutorul de procuror.

— Este incorigibil! — și Tolescu le povesti convorbirea avută cu el.

NIC. TOMICIU

Opera lui Paul Iorgovici

Între cei mai de seamă cărturari români din veacul al XVIII-lea, Paul Iorgovici ocupă locul de frunte. Studiul acestuia vrea să fie o contribuție la înțelegerea operei sale în cadrul manifestărilor culturale românești din acea vreme, căci el a fost preocupat de probleme care nu priveau numai pe Bănățeni, ci pe toți Români. Cel obișnuit să privească trecutele vremi își dă seama că Paul Iorgovici este una din personalitățile culturale românești care s'a străduit să propovăduiască în primul rând: dragoste de Neam și de ceea ce-i românesc.

*

Lucrarea ce ne-a rămas dela *Paul Iorgovici* este intitulată: „OBSERVAȚII DE LIMBĂ ROMÂNEASCĂ PRIN PAUL IORGOVICI FECUTE”. Cartea este tipărită în crăiasca tipografie a Universității din Buda în anul 1799. La început are următoarea dedicație extrem de pompoasă: „*Ilustrisimului și Înalt Preasfințitului Domnului Domn Iosif Ioanovici de Șacabent, Pravoslavnicului Episcop al Vârșetului, Caransebeșului, Lugojului, Orșova-Mehadie și. a. Preamilostivului Arhi-Ereu și Patron al său, dedică cartea aceasta în cea mai adâncă umilință, autorul*”.

În cuvintele cu care se adresează Episcopului, Iorgovici arată că prin iubirea de oameni nemărginită, care-l călăuzește „*fără uitate la Nație sau la Religie*”, episcopul strălucește „*ici jos în negura pământului*” unde, ascultând rugăciunile celor „*mișei*”, umblă ca „*pre aceia din mișelia lor să-i ridice*”.

La binefacerile acestea însuși Iorgovici a luat parte 2 ani și jumătate și avea, deci, motive să i se adreseze în cuvinte atât de măgulitoare. Dacă este adevărat că numitul episcop a înfruntat „*nenumerate supărări*” pentru a așeza în eparhia sa „*scaun științelor spre luminarea minții tinerilor*”, care odată vor fi cetățeni folositori patriei, — atunci bătrânul episcop merita aceste cuvinte măgulitoare.

Iorgovici își dădea seama că un popor se pierde prin incultură. Imprejurările politice și sociale, anterioare timpului de care ne ocupăm, au fost defavorabile cultivării poporului român.

Prelații sârbi, înstăpâniți în scaunul metropolitan din Carloveș și în cele episcopesci din Vârșeț, Timișoara și Arad, au confundat biserica „Națiunii ilirice“ din imperiul austriac cu biserica națiunii sârbești — fapt dureros, dar foarte convingător în ceea ce privește mentalitatea vremurilor, creată prin forțarea și mistificarea unor norme de drept comun. Ceeace au făcut aceștia pe tărâmul luminării supușilor spirituali ai lor, au făcut fiind călăuziți de considerațiuni de naționalitate sârbească și pe atunci sub scutul cărui factor ar fi putut Românii, prin copiii lor, să-și lumineze mintea, dacă nu subt acela care este biserica?

Paul Iorgovici înțelegea mai bine ca oricare că: cu cât gradul de cultură al unui popor este mai mare, cu atât mai ușor va putea fi trezit și menținut la conștiința de sine, chiar dacă libertatea politică națională lipsește pentru moment.

Când observă că episcopul Șacabant permite să se cultive și Românii pe lângă Sârbi — ba chiar mijlocește înființarea unor școli comune, între care un gimnaziu la Vârșeț, la care propunea și Iorgovici dela 1802 — avea motive serioase ca să-i mulțumească, public, pentru o „așa de mare binefacere“.

În cuvintele ce Iorgovici le adresează cetitorului — care, împreună cu dedicația făcută episcopului, formează așa numita prefață — spune:

„În cârticica aceasta vei vedea cuvintele limbii noastre românești, ea niște rămășițe a limbii unei Nații, care a numărat când-va mulți puternici împărați, dintre care pe Iuliu Chesariu și August în toate călindarele românești, precum și în Mineiul românesc de toate lunile, spre vrednică laudă pomenim“.

Însă Iorgovici s'a convins de originea noastră romană nu numai pe baza datelor istorice, ci și pe baza considerațiunilor ce isvorau din confruntarea și observarea minuțioasă a structurii celor două limbi: latină și română, ajutat de cunoștințele ce le avea în domeniul limbilor neolatine.

Deosebirea fundamentală, ce există — principial — între el și contemporanii săi Ardeleni, stă în faptul că el nu cere ca

elementele străine să fie numai decât, eliminate din limba noastră. „Să nu gândească cineva că eu umblu să lapd din limba noastră cuvintele cele străine, căci mie bine este cunoscut, că nici o limbă nu e să nu fie amestecată cu cuvinte străine“. După el străinismele acestea vor cădea în disgrație, pe măsură ce poporul se va trezi la o adevărată civilizație și cultură românească. Cele utile limbii noastre vor rămâne, iar cele inutile vor pieri, de la sine, prin neîntrebuințare.

Starea de cultură și civilizație a unui popor este izvorul a o mulțime de noțiuni noi, de trebuințe materiale și spirituale, care trebuiesc exprimate prin cuvinte. Românii însă, în cea mai mare parte, fiind obligați să ducă o vieață, alta decât aceea care ar fi trebuit să fie cea normală, au zăcut, veacuri de-a rândul, în întunecul inculturii și al ignoranței.

Părerea lui Iorgovici este: că ne mai putând Românii să-și satisfacă o mulțime de trebuințe și obiceiuri, acestea au ajuns în desobișnuință și de-odată cu ele și termenii lingvistici corespunzători.

Iată ce zice el în această privință:

„Precum cuvintele care vorbim și numele care purtăm, ne mărturisesc pre noi a fi următorii Nații Românești, așa și starea noastră a rumânilor de acuma ne arată chiar că așa departe am căzut din floarea științelor și a limbii, cât acuma cuvintele de știință, care s'au întrebuințat în rădăcina limbii care noi o vorbim, se par nouă în starea aceasta a fi străine“.

„Iar tu, cetitorule binevoitor, dacă vei deschide ochii menții tale și vei străbate la rădăcina cuvintelor limbii noastre, adevă de vei judeca limba noastră, nu după părere, ci după ființa limbii, te vei încredința că cuvintele cele de lipsă în limba noastră pentru știință se cuprind învăluite în rădăcina cuvintelor limbii noastre, și pentru aceea s'au zeuitat (= uitat) din limba noastră, pentru că științele ca pricină a cuvintelor acelora s'au veștejit în limba noastră de-odată cu starea nației“.

Există deci o necondiționată corespondență între idee și cuvântul care o exprimă. Cuvintele se înmulțesc în raport cu înmulțirea noțiunilor născute din evoluția progresivă a stării de civilizație și cultură. Există însă și un raport invers: cuvintele cad în desuetudine, pier cu desăvârșire atunci când noțiunea respectivă dispăre.

Adevă după cum zicea și *Eliade Rădulescu* în prefața Grama-

țicei sale dela 1828: „Limba este mijlocul prin care ne arătăm ideile și cugetările noastre. Acela ce cunoaște și știe mai multe lucruri a aceleia limbă este și mai bogată de vorbe și mai plăcută“... „Noi Românii, pentru câte meșteșuguri au fost între noi până acum și pentru câte idei și cunoștințe am avut, am avut asemenea și numirile lor, sau din limba noastră făcute, sau împrumutate dela aceia, cari întâiași dată s'au arătat între noi cu acel meșteșug“.

Prin urmare Paul Iorgovici cunoștea pe Condillac și Eliade îi cunoaște pe amândoi atunci când lucrează la Gramatica sa ¹⁾.

„Felul cum Eliade descrie creațiunea limbii sale științifice și poetice, în scrisoarea de la 1836, către C. Negruzzi, este cea mai limpede aplicație la capitolul lui Condillac. Scrisoarea aceea este unicul izvor din care se vede cum a lucrat Eliade, ca un argintar închis în chilia sa, în fața unei ferestre care să-i dea razele solare, alegând, ciocnind, ciopind, ce trebuia să încante lumea. Fereastra și lumina i-o dăruiseră Condillac și Iorgovici“.

Din acest citat precum și din celelalte concluzii¹⁾ la care ajunge prof. Bogdan Duică în „Ist. lit. rom. mod.“ p. 70—75 se vede clar că pentru aplicarea în românește a principiilor lingvistice ale lui Condillac, Eliade a găsit un prețios ajutor în „Observațiile de limbă românească“ ale lui Paul Iorgovici. De altfel același lucru îl afirmase mai înainte Prof. O. Densusșlanu în „Lit. rom. mod.“ Vol. II p. 175—176, referindu-se la „Repede aruncătură de ochi asupra limbii și începutului Românilor“ a lui Eliade, publicată în „Culegere din scrierile lui I. Eliad“ 1836:

„Unele derivate din forme românești — ca **inaintare, compătămire** -- le admite (Eliade) totuși ca mai firești și cu acest prilej arată că împărțășia păreri ale lui Paul Iorgovici la care îl vedem referindu-se și alte ori, ca la acela care i se părea că dintre gramaticii noștri vechi adusesese vederea cele mai bune de urmat“.

Pentru a evidenția modul de înmulțire a cuvintelor, Iorgovici zice:

„Deci dacă te atinge câțva lauda numelui Doman (esc), stă cu de-adânsul de cultura limbii Românești, scutură a tot cuvântului rădăcina și de acolo trage atâtea cuvinte, pre cât se poate întindea puterea vorbei de rădăcină“.

Acesta este principiul său cu privire la îmbogățirea limbii noastre; și pentru a ușura munca aceasta puțin atrăgătoare prin

¹⁾ — Cf. G. Bogdan-Duică: Istoria lit. rom. moderne. Cluj 1923 p. 70.

eforturile abstracte ce le implică, a alcătuit exemplele pe care le înșiră în opul său. Greutatea a recunoscut-o și Iorgovici, dar cuvintele care urmează, ne desvăluie o dorință frumoasă și prețioasă, îmbrăcată într-o înfocată pasiune pentru cultura limbii române:

„Calea către lucrul la care te îndemn e neumblată și e plină de spinii și rugii implicați; însă duce la o câmpie lată, înfrumusețată cu multe feluri de flori din care albinele sărguitoare sug suc și fac dintr'însul așa gătitură, care trece preste puterile minții omenești. Acestor sărguințe și tu urmează și din cuvintele limbii Românești cele de rădăcină sugă cu acul minții tale, ca albina din flori, cuvinte spre înfrumusețarea limbii noastre“.

După aceste considerațiuni explicative, Iorgovici își începe observațiile.

Pe paginile 1—9 ne spune că Creatorul lumii a deosebit pe om de celelalte animale mai vărtos prin minte și prin putința de a se exprima. Animalele au numai nevoi materiale care le sunt satisfăcute, orbește, de natură; omul însă are și trebuințe spirituale pe care nu și le poate îndeplini decât cu ajutorul rațiunii. lăsată în el de D-zeu.

Vieța sufletească a omului este în deplină evoluție și necesitățile de dezvoltare, de desfășurare ale ei, obligă pe om să perfecționeze modul de a se exprima — însușire înăscută numai ființei omenești. Deaceia toate națiunile, paralel cu progresul științelor și artelor, fac dicționare, gramatici, manuale de filosofie, științe, etc., de care tinerii se servesc pentru învățatură și astfel, deodată cu științele, progresează și cultura limbii, *căci termenii științifici „nu se pot uita dacă starea Nației este în floare“.*

„Acestea dacă vom apleca la starea limbii noastre, unde nici științele nu înflorească, prin care limba și nația împreună se înfrumusețază: nici dicționare, nici gramatică, până de curând n'au fost, vom pricepe lesne pentru ce din limba noastră atâtea cuvinte s'au zeuitat; și aceasta e punctul spre care eu întind observațiile mele“.

Înainte de a spune aceste cuvinte, Iorgovici nu uită să arate — în linii generale — vieța poporului român până la venirea Slavilor — dintre cari o mulțime s'au pierdut în masele poporului nostru — și a Ungurilor cu care au avut multe războaie. Ce s'a întâmplat de aci în colo, sunt lucruri de care se ocupă istoria; zice el, dar pentru înțelegerea observațiilor era de neapărată tre-

bunînță să spuie fiecăruia că: *limba românilor de acuma este de origine latinească prin coloniștii aduși de Traian în Dacia.*

Peripețiile dureroase care au fost impuse Românilor, au făcut ca starea lor înfloritoare să decadă în „negură“ și de-odată cu ea și limba lor. Totuși nu este nici un motiv de disperare, numai că pentru a îndrepta răul și a aduce lucrurile la starea lor normală și firească, fiecare Român trebuie să sacrifice din odihnă pentru binele națiunii. „*Eu — zice Iorgovici — din ardoarea către Nația mea n'am păstrat osteneala pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună*“. (Pag. 13).

Amestecul ce l-au avut Românii cu Slavii, după părerea lui, n'a fost și nu este un motiv serios, care să aibă puterea de a întuneca elementul latin ce se manifestă în viața organică a poporului român.

Iată ce zice el:

„Măcar că Românii au fost amestecați cu Slavii (Slovenii), și acum sunt Sârbii, dela care multe cuvinte au luat: dar tot așa mestecuş nu se vede mie a fi pricina din destul a zice, că Românii cei de acuma sunt jumătate Sârbi. Aceasta repugnă experienței prin care cunoaştem că nici o limbă, nici o Nație nu e nemestecată“.

Judecata lui, în această privință, este cât se poate de convingătoare și este în complet desacord cu lipsa de seriozitate ce s'a manifestat de multe ori în teoriile latiniştilor ardeleni.

Prin urmare — pentru Iorgovici — amestecul acesta nu-i un motiv ca regenerarea limbii române să nu se poată face prin derivate tot din ea, cari au existat mai de mult, dar cărora le-au luat locul alte cuvinte străine. Străinismele acestea pot fi înlocuite foarte ușor.

Interesant este faptul că el cere înlocuirea cuvintelor — slave și latine — cari nu corespund și nu traduc perfect o noțiune.

Așa, bunăoară, sunt cuvinte sârbești cari la origine au o semnificație, iar în limba română acea semnificație s'a schimbat. Pentru astfel de cuvinte trebuie să căutăm termeni în însăși limba noastră.

„La aceasta — zice el — eu după regulile istoricești nu caut, ci mă uit numai la rădăcina Nației și a limbii care neîndoit, vine dela cea Latinească și din vorbele de rădăcină a veche, am aflat că se poate deriva mai multe

cuvinte după regulele din însăși limba cea de acum trase, după modul cu carele acum numai unele — câte va — astfel derivate întrebuițăm“.

Cu un cuvânt părerea lui Iorgovici este următoarea: limba noastră a fost odată bogată în cuvinte, însă de-odată cu starea poporului în decursul vremurilor a decăzut și ea și o mulțime de cuvinte, sau au eșit din uz sau au fost schimbate atât de mult, încât ne par străine. Să căutăm și să pătrundem la rădăcina fiecărui cuvânt care ne pare acum străin, să-l scuturăm de ceea ce-l face străin și să-i adăugăm particulele pe care le-a avut și altă dată.

Iată considerațiunile lui în această privință:

„Am observat în limba noastră multe vorbe, a căror rădăcină e împreunată cu unele din particulele acestea: a, ad, de, des, dis, ex, — sau: eș, con, cu, ob, u, per, pre, pro, pur, re, sub, tri, trans, în, inter“.

„Cu aceste particule sunt împreunate cuvintele și în limba veche, însă cu această deschilinire (deosebire):

1. „Vorbele de rădăcină care și noi le întrebuițăm în limba noastră, în limba veche sunt împreunate cu toate particulele acestea, iar în limba noastră numai cu câte vre-una“.

2. „Vorbele împreunate cu vre-una din particulele acestea, le întrebuițăm noi în locul vorbelor de rădăcină, prin care întrebuițare rădăcina vorbei, care în limba veche este împreunată cu mai multe particule, s'a zeuitat (uitat) din limba noastră“.

Aceste observații, după cum se poate vedea, sunt foarte greoaie prin eruditismul excesiv ce caracterizează întreg sistemul de regenerare a limbii noastre, conceput de Iorgovici. Dacă n'au avut un rezultat pozitiv, nu înseamnă că valoarea lui este mai puțin însemnată pentru noi Români, căci rămâne neatinsă înfocata lui dragoste pentru „Nație“, pe care -- atât prin vieța cât și prin activitatea lui -- dorea s'o vadă progresând pe calea culturii. Și poate că dacă sistemul său ar fi apărut într'un moment când cultura limbii la noi ar fi fost alta de cum era atunci când a apărut, înțelegerea lui ar fi fost mai ușoară și ar fi avut rezultate cu mult mai puțin extravagante ca acelea ale învățaților și învățăceilor Școalei Ardelene.

Totuși, în privința îmbogățirii limbii noastre, Iorgovici, prin unele cuvinte din „exemplurile“ lui (pag. 34—80), nu se arată refractar față de unele neologisme care vin, bunăoară, din limba franceză.

Astfel rom. batere vine dela fr. battre. Iorgovici îl citează printre cuvintele care pot rămâne în limba noastră împreună cu derivatele sale: bătaia, bătălie, batalion (fr. bataillon). Savantul filolog Ovid Denuşianu, în „Literatura Română“ vol. I. pag. 74, spune că Paul Iorgovici este unul dintre cei dintâi filologi români, care a preconizat îmbogăţirea limbii române şi prin neologisme din l. franceză.

Cu toate acestea, P. Iorgovici nu uită să facă următoarea observaţie, care ni se pare a fi mai degrabă o mărturisire ce a isvorit din cea mai curată şi sinceră iubire de neam: „*Mie mi-au mai plăcut cuvintele Româneşti, care se trag iar din cuvinte Româneşti, decât cele străine, şi mă voiu ţine de acestea a noastre în toate scrierile mele*“.

Observaţiile asupra limbii noastre le încheie Iorgovici cu următoarele cuvinte pe care le găsim la pag. 78—79:

„*Dacă nu vor plăcea Românilor de acuma, am nădejde că se vor afla între urmaşii noştri, la care vor plăcea ce e Naşiei noastre şi se vor sărgui a mai adăuga la folosul Naşiei*“.

Cuvintele acestea de o caldă sinceritate sufletească faţă de ceea ce-i românesc, au ajuns la urechea lui Heliade care, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, fiind îndrumătorul treburilor culturale în Ţara Românească, n'a întârziat să-l aşeze pe Iorgovici între aceia dela care tinerii studiosi pot să înveţe multe. „*Cetiţi tinerilor — zice Heliade — pe Paul Iorgovici, P. Maior, Şincai, Tichindeal şi veţi învăţa într'înşii şi limba noastră şi ceace au fost moşii voştri şi ceace veţi putea fi, de veţi urma învăţăturile lor!*“

Astăzi nu se mai poate contesta valoarea, pentru acele vremuri, a „*Observaţiilor*“ lui Paul Iorgovici. Activitatea lui stă la acelaşi nivel cu aceea a învăţaţilor Ardeleni contimporani, iar pe reprezentanţii etimologismului intransigent îi întrecea cu mult.

Micu, Şincai, Maior, iar mai târziu Cipariu, Laurian, Maxim credeau că vor putea crea legi de vorbire şi scriere românească, nesocotind aceea ce se stabilise într'o evoluţie de mai multe sute de ani. În activitatea lor lingvistică adeseori găsim dovezi de răţacire, din cauza amestecului pasiunilor inimii în aceea ce ţine de cugetare.

Din acest punct de vedere Paul Iorgovici — contemporan — dezvoltă o activitate mai valoroasă. Este mai cumpătat și mai totdeauna a văzut lucrurile mai clar decât colegii săi ardeleni.

Paul Iorgovici — pedagog

În partea a treia a „*Observațiilor*“, anume în capitolul care cuprinde: „*Reflexii despre starea Românilor*“ (pag. 81—93) P. Iorgovici ne apare un îndrumător cultural. Reflexiile acestea sunt spuse cu prestața omului cu adevărat cult, care a văzut multe: și bune și rele.

Interesante ni se par observațiile lui cu privire la „*creșterea pruncilor*“ care ni-l arată pe Iorgovici ca pe un pedagog desăvârșit.

Tinerii sunt viitorul oricărui popor — este părerea lui și a noastră a tuturor — și pentru ca acel viitor să fie „mândru și fericit“, cum zice poetul, eruditul bănățean îndeamnă — la 1799 — pe părinți să fie cu cea mai mare băgare de seamă la creșterea copiilor.

„*Omul — zice el — purele din mâinile naturii imperfect, el cu o aplicațiune, numai lui înăscută, către perfecțiune. Această perfecțiune a lăsat-o natura în circumstanțele în care omul se pune în lume. Dacă pruncul va crește la mână bună și îndreptătoare va fi bun, aplicațiunea lui înăscută către perfecțiune se va dăscălui și pruncul se va face asemenea acelorora între care a crescut*“. (Pag. 82).

„*Ca și lemnul pus în pământ: Natura îl face a crește, iar de-l vor înstrâmba alte lemne și nu-l va îndrepta mână de om, el va crește și va fi strâmb. Dar de-l va îndrepta omul, atunci grija omului împreună cu a naturii, fac lemnul drept*“ (pag. 83).

„*Așa dar, părinții sunt datori a face din prunci. încă din anii cei tineri, prin învățăturile și pildele lor: o inimă simțitoare de toate cele ce sunt ale omeniei, a împreună pătimirii cu tot ce în lumea aceasta pătimește*“ (pag. 85).

Ideile pedagogice de o deosebită valoare ce frământau mințile și sufletul acestui erudit, ilustrează — după cum se poate vedea din cele de mai sus — o concepție de educație de cea mai mare valoare morală.

„*Fă bine și fugi de rău. Ce ție nu vrei, altuia să nu faci*“ (pag. 88), — sunt învățăturile cu care trebuiesc obișnuiți cei ce

vor să se numească cu adevărat oameni, în sensul concepției lui P. Iorgovici.

*

Din cele expuse mai sus se poate trage ușor concluzia că „Observații de limbă românească“ a lui Paul Iorgovici este mai mult decât exprimă titlul. Ea nu este o simplă scriere cu observații gramaticale, ci un compendiu care grupează la un loc păreri istorice, filologice și pedagogice. În perspectiva timpului în care s'a produs exprimarea acestor păreri și împrăștierea lor cu ajutorul tiparului, ele fixează valoarea personalității lui Paul Iorgovici și în același timp conturează contribuția lui la intensificarea acelei acțiuni ce marchează, către sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul unei ere noi în evoluția culturii românești.

Ideea de a se îmbogăți limba prin punerea în valoare a rădăcinilor din cuvintele latine ale limbii noastre vechi, constituie cel dintâi îndemn ce s'a dat la noi pentru studiul limbii românești. Mai târziu acest îndemn a fost realizat mai puțin de T. Cipariu și mai științific de B. P. Hașdeu în vol. I. din „Cuvinte den Bătrâni“.

Tot așa părerile pedagogice ale lui sunt cele dintâi exprimate în literatura noastră cu mare grijă pentru educația tinerețului.

Astfel lucrarea lui Iorgovici a avut cu mult mai mari repercursiuni în sufletul contemporanilor săi, decât alte lucrări ale confrăților săi Ardeleni apărute până la 1800.

TRAIAN TOPLICEANU

POVESTE

*Poveste — scrisă pe 'nnoptare,
Sau pe-un pribeag talaz de mare ...*

*Cică 'ntr'o depărtată țară,
Sub calmul unei nopți de vară,
Un Greer negru, săltăret,
Prin lumea ierbilor drumet,
Cântând din scripca-i de arin,
S'a îndrăgit de-un palid Crin.
Și nu mă mir că s'a 'mbătat
De-otrava dulce, ce-a suflat
Șiretul Crin, de-asupra lui,
Nici mă'ndoiesc, nici vorbă nu-i,
Că rătăcea pe căi de-azur,
Nebunul nostru trubadur.
Ce vrajă-a fost, ce amăgire?
Rămân și-acuma în uimire,
Destul, că nopți întregi cânta
Ingenunchiat, la poala sa.
A fost o rugă? — tainic rit? ...
O vară 'ntreagă-a aiurit ...
Ce-i asta, nu știu, nu am știre,
Dar oamenii îi zic „iubire“ ...
Și ce să vă mai spun ce-a fost?
Imi știți povestea pe de rost ...
Petalele de crin s'au stins
Și calmul verii s'a prelins,
Lăsând în toamnă nări de spumă
Și-un guilgiu de frunze și de brumă.
— Ce? ... s'a sfârșit lungă poveste?
— Ba nu, copilă, mult mai este ...
Cu ploile înnegurate
Și-atâtea frunze scuturate,
Cu cea din urmă rândunică,
Incepe basmul cu-o furnică ...*

ANA HALAS

Moș Crăciune, Moș Crăciune!

*Iarnă e. La gura sobei,
Urzesc vis stingher pe palme;
Aș vrea multe să te rog,
Moș Crăciune, Moș Crăciune!*

*Intră și la mine'n casă,
Inaltă caldă rugăciune,
Umple-mi dorul și viața,
Moș Crăciune, Moș Crăciune!*

*Și din darurile toate,
Ochii ei — ochi de cărbune,
Dă-mi-i ca pe-o jucărie
Moș Crăciune, Moș Crăciune!*

*Și ca 'n zărilor mai bune,
Zurgălăi aș vrea să sune,
Dragei dorul să-l pot spune —
Fulgi de nea să ne cunune.
Moș Crăciune, Moș Crăciune!*

G. G. BULIC

In satul zburdălniciei mele

*Cu căsuțe albe și curate
Așa cum l-am lăsat odinioară
Cu țărani și fete adorate
Cu lăutari ce cântă din vioară.*

*Acolo în satul cu tei și cu castani,
Unde-am umblat pe prăfuitul drum
Și am zburdat în tinerii-meii ani
E ceață azi și toate-s fum*

*Bătrâni de demult s'au dus...
In țintirimul crucilor plecate,
Iar zilele se strâng pe-al vremii fus
Și'n paradisul vremii plâng: mușcate.*

*Departe'n umbra nopții adâncit;
Stau case rând la rând îngenunchiate,
Iar în biserica cu clopotu 'nvechit,
Stau cărți uitate.*

GHEORGHE C. ROUĂ

FRAGMENT

din «Visul unei nopți de vară»...

„Și luându-l de-o aripă, pe cel mai isteț din ei,
li țesu în plete blonde, funigeii dorului...

— „Du-te, du, feciorului

De 'mpărat, parfumul serii și suspinul legănat

In mătasea tinereții, — farmecul fiorului —

Hai, hoinarule, că-ți dau patru ghiocci...

Și mi s'a tot dus pribeagul și-a rămas visând la lună,

Zâna Dorului cu ceata gândurilor ei,

Troenită de ninsoarea florilor de tei...

Le-a suflat pe gene somnul și ușor i-a sărutat...

Și-a fugat apoi cu luntrea, dusă de doi brotăcei,

Verzi ca pajiștea de Mai — mici să 'ncapă 'ntr'o alună.

Și-a rămas plutind în vraja nopții albe și-a visării,

Suflul stins de basm feeric,

Impletit în mozaicul de lumină și 'ntuneric.

Taina apelor doinește, oglindind în adâncimi,

Visul cel mai diafan, mai nebun și mai himeric...

Puntea firavă întinsă pe abisul depărtării“.

ANA HALAS

Virgil Birou

— **Oameni și locuri din Caraș** —

Editura „Astra Bănățeană“, mergând într-o permanentă ascensiune atât în privința valorii operelor ce le editează cât și în privința grafică, prezintă cea mai reușită carte tipărită în Banat: „Oameni și locuri din Caraș“ de Virgil Birou.

Opera aceasta ne surprinde. Unică în ceea ce exprimă spiritualitate românească, singulară în concepția despre **român** ca valoare universală. D-l Virgil Birou n'a precumpănit nici o clipă a gândului său și a reușit să se smulgă din lectura acumulată ca să poată privi duhul local al satului românesc cărășan în puritatea lui originală. A privit oamenii cu ochiul unui îndrăgostit dar n'a lunecat pe panta unui subiectivism limitat. Și-a desăvârșit lucrarea sub semnul unei mari pasiuni dar n'a renunțat să și-o încadreze între valorile permanente ale culturii noastre. Și-a situat opera în făgașul creației.

În această umilă încercare a mea de a prezenta „Oameni și locuri din Caraș“, cred că ar fi bine, — pentru o cât mai mare folosință — să vorbesc întâi despre stilul ei. Despre armonia dintre fond și formă, despre lumina revărsată peste un necunoscut contopit cu însăși ideia de etnic românesc.

Carașul „a ascuns în sânul munților aur și argint, metale care au așătat pofte hrăpărețe de mult, trecând prin romanii civilizatori, prin hoarde năvălitoare vremelnice, prin turci și austriaci jăcmăntori, până la anonimii acționari belgieni, englezi și francezi. A îndoliat regiunea dintre Delinești și Dunăre cu zăbranicul cărbunelui aducător de civilizație și mizerie și a înceștat în pumn de oșel vrerile românești la Ocna de Fier și Recița. Pe coastele munților a atârnat păduri de nepătruns, pe plaiuri vii dulci, grădini cu pomi și flori de fân, iar spre câmpie aurul holdelor prea-mărește dărnicia luxuriantă a Naturii“ (pag. 5) „...un cărășan cu duh, sculptorul Ladea, după o scurtă experiență timișoreană a oftat:

— „O fi aci metropola Bănatului, dar așa simt că Bănat numai în Caraș mai este!“ (pag. 6).

„Multă cerneală s'a vărsat dacă străvechiul **Bersobis** datează numai din timpurile dacice sau agatirse“... „Fapt este că Traian a ridicat un oraș puternic peste un așezământ străvechi. Plugurile țaranilor au desvelit ruinele în 1783“ pag. 13).

Dar, fostele stăpâniri vremelnice și dușmănoase, nu au dat putință acestui țaran „visător și leneș“ să-și cunoască trecutul „să descifreze pe

cărămizi și inscripții cuvinte care au fost și sunt limba sa“. Deaceia guvernul din Viena a interzis săpăturile.

Am ales la întâmplare această expresie fizică a Carașului. Ea abundă în întreaga carte cu varietăți de o strălucitoare noutate și îmbracă sufletul omului de aici.

În contact cu coloniștii șvabi, românul nu are o atitudine defensivă, de apărare, ca fiind sub protecția unui neam mai puternic, mai vital, mai conștient de prezența sa în lume. Din contră se simte superior și își manifestă această superioritate, nu prin împilare, prin acapararea posibilităților de viață, ci printr'o ironic plină de finețe și bun gust. El are acel spirit emulativ (izvorul regionalismului bănățean) care caracterizează omul muncitor și plin de vlagă al locurilor acestora.

Pentru păstrarea întâietății sale economice, țăranul cărășan se apără de toate fenomenele care l-ar diminua, l-ar face slugă, l-ar svârli în servitudine.

— „Decât să facem copii și să rămână slugi, mai bine nu-i facem“.

Așa lămurește acest țăran problema denatalității, atât de desbătută, a Banatului.

„Cărășanul iubește copiii. Iar dragostea și în aceeaș măsură vanitatea, îl face să-i poarte frumos și să le lase o stare bună: **Dacă am chinuit eu o vieață întreagă, nu vreau ca și copiii mei să se chinuiască la fel!** (sublinierea autorului). Dar cărășanul cu mintea clară a fost silit să experimenteze pe pielea proprie că prin divizare mică sa avere se fărâmițează în așa măsură, că toți trebuie să sufere și că din prețiosul pământ, oricât și-ar lua dela gură nu ajunge pentru mulți copii. Atunci a adus cea mai mare jertfă, a rupt din sufletul său și el, care prin esență e sociabil, și-a luat singur pe umeri crucea unei solitudini amare și chinurile unei bătrâneți lipsite de urmași și petrecută 'n frământări pustii.

„Năpraznică manifestare a unui instinct de conservare și a unei formidabile capacități de adaptare la condiții de viață vitregă, în vederea unei existențe demne și nealterabile! (pag. 33).

Vorbind despre Recița, d-l Virgil Birou o prezintă: „Recița nu-î numai acolo, unde este. În Cărăș Recița e omniprezentă... Spre Recița merg șapte drumuri. Spre Recița își precipită miile de chilovați văile și torențele Semenicolui și totacolo se opresc și sutele de vagoane de lemne, cărate de torenți.

„Recița e la râurile Breazova, Bârzava, Cărăș, Bohui și Nera. Pe Radimna, până la Moldova la Dunăre. În tot locul. Aducând în casă și în suflete bucurie, sau zile negre. Ca Providența“ (pag. 36—37).

După o amplă descriere a muncii mistuite în acest „monstru“ apocaliptic“, cum denumește d-l V. Birou centrul cel mai important al industriei din România și vestul Balcanic, autorul conchide într'o observație plină de interes: „E foarte greu să faci pe cărășan să creadă că-i va merge bine copilului său în fabrica plină de fum și în atelierile sgomotoase și

prăfuite, când pentru el toată viața este cuprinsă în întinsul câmpului sau în codri de pe coastă. Deocamdată este suficient că s'a împrietenit cu gândul că dacă ar avea mai mulți copii, aceștia ar putea să-și câștige traiul și în fabrică (pag. 52).

*

Iată „Semenicul“, muntele cărășan cu ce semnificație se prezintă: „Dacă pentru vechii egipteni s'a dat un râu cu undele binecuvântate, pentru azteci și incași un vulcan fără nume, iar pentru nordici un animal domesticit care să le modeleze viața pe plan cotidian și metafizic, oamenii dintre Pogănici și Nera, dela Cerna în jos pe Cărăș din cele mai vechi timpuri și-au împletit ființa cu o coastă de munte, imensă, prietenoasă și îmbelsugată ca o masă de praznic întinsă pentru veșnice trăiri“ (pag. 53).

Viața omului, plugar, „păcurar“ (cum dintr'o adâncă mărturie a latinătății sale, cărășanul denuște ciobanul), și tot odată minier ori muncitor în fabrică, se desfășoară în opera d-lui Virgil Birou, sudată cu cerul și pământul locului natal.

Pământul, a cărui geologie autorul a răscolit-o cu amănunțime, își desvăluie ascunzișurile de aur, aramă, fier, cărbune în pagini de o frumusețe deosebită („Aur“ pag. 61—70).

Peisajul, împletit cu legendele străvechi, este cadrul creației poporane: poezie și cântec, realizări prototip de cultură românească. Intr'o luminoasă analiză psihologică se desfășoară capitolul „Cum se nasc doinele și cântecele cărășene?“

Atitudinea refractară a bătrânilor față de spoiala de civilizație pe care o aduc în sat „intelectualii“ notăreșite, învățătoare, poștărițe, etc... se vedește clar în paginile frumos realizate atunci când vorbește despre sufletul conservator și care nu primește frumusețea decât numai atunci când e stilul său de a simți, sufletul țăranului român.

Istoria culturii poporane, în coruri, jocuri, port, datini, și-a găsit deasemeni un loc de frunte în opera d-lui Virgil Birou.

Dar ceace mi-a atras îndeosebi luarea-aminte a fost capitolul „Iancu Bobu, omul primitiv din Caraș“. Descriere masivă, studiu amănunțit, este punctul culminant din monumentală lucrare: „Oameni și locuri din Caraș“.

Orașele: Oravița, Recița, Anina, regiunea Almăjului, cu Bozoviciul, centrul vieții spirituale bănățene, „cenusăreasa Carașului“, cum îl denuște autorul, Sasca „paradoxul economic cărășan“, Moldova, Dunărea, Ada-Kaleh, sunt capitole cari merg în aceeași superioară linie, a întregii opere de artă care e: „Oameni și locuri din Caraș“.

Impodobită cu fotografiile cari spun totalit de mult cât și litera scrisă, cartea d-lui Virgil Birou, e una din lucrările cele mai reușite tipărite în ultima vreme în țara noastră.

Creдем folositor propagandei noastre în străinătate, ca această carte să fie tradusă în mai multe limbi și răspândită în străinătate. Ar consti-

tui o replică serioasă propagandei vecinilor noștri, care nu încetează de a ne prezenta în cele patru părți ale lumii, ca un popor nevrednic. Pentru că d-l Virgil Birou a reușit să fixeze și să desvolte personalitatea neamului românesc din această parte a țării, acea personalitate care înseamnă totodată expresia unică a poporului român de pretutindenea.

GRIBORE BUGARIN

Alte cărți bănățene

ION D. SUCIU: „Literatura bănățeană de la început până la Unire“ (1582—1918). Timișoara 1940. XVI + 393 pag. Editura „Astreii Bănățene“.

Dacă cineva ar fi dorit să se orienteze, în ansamblu, asupra manifestărilor culturale din trecutul Banatului ar fi trebuit să procedeze la o lucrare destul de grea. Să cerceteze prin folietoanele ziarelor, prin reviste sau mai multe lucrări tipărite studii care să-l ajute la o cunoaștere mai precisă.

A lipsit o antologie potrivită care să cuprindă pagini caracteristice de ale acelor care au determinat în cursul veacurilor anumite stări culturale.

Iată de ce lucrarea d-lui Ion D. Suciū împlinește un gol evident, iar „Astra Bănățeană“ a înțeles rostul unei asemenea antologii, care prezintă nu numai scurte note biografice și pagini din scrisul scriitorilor bănățeni, ci aduce și o bogată bibliografie.

Este o lucrare fundamentală dela care pot porni multe alte monografii științifice. Credem că această lucrare nu poate lipsi nici unui intelectual bănățean, ca un îndreptar în cele trecute vremi.

Preoți, învățători, funcționari, profesori și toți cei care doresc să cunoască expresia sufletului românesc din trecutul nostru, al Bănățenilor, vor trebui să-și procure această lucrare, căci prin ea să infățișează căile pe care, spiritualicește, am umblat până la 1918.

Cu un cuvânt e o lucrare bună, folositoare și cu pricepere întocmită.

*

GRIGORE ION: „Depopulare și Economie în Banat“. Timișoara 1940, 114 pagini.

Autorul adună în acest volum câteva din problemele care l-au preocupat într'unele din articolele publicate în diferite ziare și reviste.

Problema fundamentală pe care o tratează se vede chiar din titlul volumului.

D. Grigore Ion are un stil viu, ceea ce-i dă puțința ca să prezinte deosebit de atractiv chestiuni în aparență aride.

Problema depopularii o încadrează cu destulă competență în angre-

najul social-economic al Banatului, indicând puncte de plecare noi pentru o mai bună și dreaptă înțelegere a fizionomiei, economiei bănățene.

Prin această lucrare, ca și prin articolele ce le a publicat în „Curentul” și mai de curând în „Vestul”, d. Grigore Ion a revenit la vechea-i preocupare de priceput publicist bănățean.

*

AUREL BUGARIU: „**Mărturii din trecut**”. Colecția „Universul literar” — București 1940, 63 pag.

Atragem atenția cetitorilor asupra acestei lucrări a d-lui Aurel Bugariu, care cuprinde câteva „izvoade din trecut” ca să fie „îndreptar de omenie și o îndătinată încredere în neamul acesta românesc”.

Se oprește, într’adevăr cu omenie și cu dragoste asupra unor mărunte, dar grăitoare, crâmpoie de vieață pe care nu toți le pot tâlmăci cu înțelegătoare dragoste, cum face d. A. Bugariu.

L am știut totdeauna cu smerită simpatie pentru frământările vieții românești din trecutul Banatului și de astă dată ne-a oferit în scris măsura acestei simpatii de tâlmăcitor gingaș și tot așa de înțelegător cum a fost bunul și regretatul său frate mai mare Vencențiu Bugariu.

*

PROF. DR. AUREL E. PETEANU: „**Banatul pitoresc**” — impresii și reflexii — Lugoj 1940 — 56 pag. vol. I.

Pornind de la convingerea că: natura este izvorul, nesecat al tămăduirii, la care sufletul omenesc, izbit de valorile agitate ale vieții, a alergat și aleargă, neîncetat, ca și la o mamă duioasă și iubitoare, ca să-și aline durerile, să se înobileze și să se descătușeze de sub robia oricărei griji”, D. Peteanu ne duce prin „Valea Dunării între Baziaș și Orșova”, „Pe valea Cernei la Băile Herculane” și „Pe valea Carașului: Oravița, Anina, Autora Banatului cu împrejurimile lor”. Descriind locurile văzute cu frumusețile care alină privirile și încântă sufletele, autorul leagă peisagiul priveliștilor naturii pământului românesc bănățean de vieața istorică trăită, în alte veacuri, pe acest pământ.

Vederile prezentate și în fotografii modeste ajută la sesizarea frumosului și înțelegerea trecutului.

Este o carte bună, de popularizare, și folositoare pentru toți cei care vor „să găsească frumusețe perfectă și consolatoare în natura infinită”, cum zice H. Taine. De fapt e mai mult un îndemn de a vedea neapărat locurile descrise.

Prin această lucrare D. Peteanu ne arată și dragostea cu care privește pământul Banatului, alături de neîngrădita lui dragoste pentru personalitățile culturale ale trecutului acestui Banat.

*

ION B. MUREȘIANU: „**Din trecutul slovei bănățene**”. Colecția ziarului „Dacia”, Timișoara 1940, 77 pag.

Unul dintre tinerii bănăţeni care se apropie cu serioasă înţelegere şi pregătire de frământările trecutului cultural al Banatului este D-l Ion B. Mureşianu, student la Academia teologică din Caransebeş. Îl ştiu adânc frământat de acest trecut şi în continuă căutare de documentare asupra lui.

Vorbind despre persoane, trece de pe planul simplu biografic pe planul încadrării lor în fenomenul cultural românesc al timpului în care au apărut, iar evenimentele istorice culturale le plasează în lanţul luptelor pentru izbânda românismului.

În acest volumaş sunt adunate articolele publicate în coloanele ziarului „Dacia” şi prezentate unitar.

Ion B. Mureşianu prezintă, de astă dată, măsura capacităţii sale de istoric literar bănăţean, în care noi am avut şi avem încredere mai ales pentru lucrările viitoare. Le aşteptăm.

T. T.

Atlas Linguistic Român

Avem în faţa noastră revista „**Ungarische Jahrbücher**” Nr. din luna Octombrie a. c. Revista apare la Berlin, sub conducerea lui Iuliu Farkas şi este un organ, foarte bine redactat, al propagandei ştiinţifice maghiare. În numărul recent, la care facem trimitere, filologul german: **Günter Reichenkron** tratează, pe larg, materialul publicat în **Atlasul Linguistic Român**, redactat de ilustrul filolog român: prof. **Sextil Puşcariu**, directorul Muzeului Limbii Române.

Vom reda, pe scurt, observaţiile d-lui G. Reichenkron cu referire la obiectivul filologic, deoarece partea aceasta a studiului intră în competenţa specialiştilor. Ceea ce vrem, însă, să reţinem, sunt concluziunile ipoteţice ale autorului cu privire la unele fenomene istorice, foarte greşit apreciate — după părerea noastră — de către ilustrul conferenţiar. —

Ideia călăuzitoare a studiului din speţă este: **a constata, din materialul A. L. R., influenţa limbei maghiare asupra limbei române**; îndeosebi pe linia etnică de vest al spaţiului românesc; adică din Crişana până jos la Dunăre. Examinând, dacă simbioza între aceste două limbi fu — în negura trecutului — una directă, ori că infiltraţiunile se făceau prin mijlocirea unui alt popor, şi anume a slavilor. Adică, autorul vrea să afle, dacă cuvintele maghiare fură direct primite de către români, ori prin mijlocirea slavilor.

Pentru ilustrarea tezei sale, se opreşte la cuvântul „mă tămăduesc”, care ar deriva din cuvântul maghiar „támadni”, trecut mai înainte în patrimoniul limbei slave „tamadovati”. — „tamaduja” şi apoi pri-

mit ulterior de către români. Iară la cuvântul „cuştulesc“, — „cuştuluiesc“, procesul fu invers. Cuvântul fiind de origine slav (ucrainian), a trecut în patrimoniul limbei maghiare și de aci la români.

Totuși autorul conchide că, în nord-vestul Ardealului aceste cuvinte s'au infiltrat **direct**, fără intermediul limbei slave, în limba română.

Nouă, laicilor, conclusiunea ne pare forțată și în contradicție cu constatările proprii ale d-lui Reichenkron, din moment ce cuvântul maghiar „megkóstolni“ derivă din limba slavă, nu înțelegem, de ce aveau nevoie românii, cari au trăit alături de slavi cu câteva secole anterior venirei maghiarilor, de intermediul limbei maghiare, foarte primitivă la descălecarea lor. Cu mult mai primitivă, ca limba română (și cea slavă), plămădită cu un jumate de mileniu înaintea sosirii cetelor asiatice din avalanșa migrațiunilor barbare. **În general la comparațiile filologice din domeniul limbei maghiare trebuie avute în vedere cuvintele vechi maghiare și nu cele artificial întocmite în epoca din „nyelvújítás“ a lui Kazincy.** Pentru a ilustra punctul nostru de vedere facem trimitere la afirmația autorului cu referire la cuvântul românesc „cătingan“, răspândit în unele regiuni ale Crișanei, care ar deriva din cuvântul „hajlong“. Ori este foarte ipotetic, dacă cuvântul — în forma aceasta — se afla în patrimoniul limbei vechi maghiare?

Și mai vagi ne par conclusiunile autorului cu privire la Banat, unde află reminiscențe maghiare. Ipoteza sa își bazează pe cuvântul „mereu“ care este răspândit pretutindeni în Banat, dar și în Iugoslavia(!), afirmând că, acest cuvânt derivă din cuvântul maghiar „merő“, — „merek“; adică „țapăn“, — „înțepenit“ (steif, starr). Ori tot dânsul constată că „mereu“ are înțelesul chiar contrar: „neîntrerupt“, „perpetuu“, (ununterbrochen, fortlaufend); deci are un înțeles dinamic, pre când cuvântul maghiar unul static. Deși autorul singur relevă în adnotație că, cuvântul maghiar „merő“ derivă din cuvântul sloven: mēr-ī (die Richtung); v eno mer, venomer: un-ausgesetzt, immerfort (adică perpetuu; deci înțelesul pe care 'l are și în limba română). Apoi și în limba croată găsim acelaș cuvânt: „jednake mjere“, — „pod jednu mjeru“ = gleichmässig. Totuși susține, cu îndârjire inexplicabilă că, românii prin intermediul ungarilor (inexistenți în Banat) au primit cuvântul. **Chit că în limba română se menține înțelesul slav**, pe care ungurii l'au denaturat, transformând un înțeles dinamic în unul static.

Fantastic ne pare concluzia autorului și la cuvântul „nodău“ = gleznă, exprimându-și părerea că, acest „nod“, — „nodéu“ nu derivă din cuvântul latin „nodellus“, ci din cuvântul maghiar „csukló“, care derivă din verbul „csuk-ni“ = a încheia, de aci „încheietură“. Și conchide: „Wie nun in Süden des Banats slavisch“ „kisitsa“ mit rumänisch „nod“ zu „nodiță“ verschmolzen ist, so kann sich im Norden des Banats und den anschließenden Gebieten ungarisch „csukl-ó“ mit rumänisch „nod“ zu nodău vereinigt haben“. Deși în adnotație face trimitere la cuvântul roman-

„clavis“ == cheie, din care ar fi mai firesc a presupune derivația cuvântului „încheietură“.

La fel cuvântul „peleag“ == chel, care ar fi rămășița unui cuvânt maghiar „pele“, deși — zice autorul — acest cuvânt **nu mai există în patrimoniul limbii maghiare**, totuși: „—— so muss man dennoch auf Grund der geographischen Verbreitung und der Gestalt des **rumänischen** Wortes „peleg“, — „peleag“ eine ungarische Grundform „peleg“ erschliessen“.

În aceste câteva cuvinte deduce autorul conviețuirea românilor și a ungarilor chiar și în Banat. Vroind poate să confirme afirmația filologilor și a istoricilor maghiari cu referire la existența elementului maghiar în Banat. Deși este știut că, aci n'a trăit nicidecum o populație maghiară numeroasă, care ar fi putut influența limba poporului român. Au fost câțiva nobili și ceva armată în diferitele cetăți, atâta tot. Ori acești nobili — în majoritatea lor tot străini, abia asimilați — nu frecventau limba maghiară, ci latina și germana. Cum foarte bine constată — în acelaș număr al revistei din speță — **Ludovig Némedi** la p. 44: „In öffentlichen Leben herrscht die lateinische Sprache... Wien vermittelte westliche Zivilisation, deutsche Mode, Sitten und Sprache“... Mai cu seamă în Banat.

Pentru a întări însă veritatea concluziilor sale, face trimțtere — nereușită — la istoria lui **Glad și Ahtum** (Ajtony) și zice: „Ajtonys Reich stand in engster Verbindung mit den Reichen der Bulgaren und Byzantiner. **Dieses Reich wurde von den Heiligen Stefan vernichtet, Aber noch ein Jahrhundert danach soll dieses Gebiet des „Banater Bundes“, wie Fehér sagt („Bulgarisch-ungarische Beziehungen in dem 5. bis 11. Jh. pag. 156), eine grosse Selbständigkeit behalten haben“.** Iară în adnotație citează din „Magyar Történet“ a lui Hóman-Szekfű, conform căror istoriografi maghiari, dealungul Mureșului între Valahia și Ardeal erau așezate triburile lui Gyula și Ajtony, **ambii adversari ai Sft. Ștefan**. Și continuă autorul: „Nach den sprachlichen Nachwirkungen zu urteilen, **scheinen hier direkt Stammesunterschiede vorgelegen zu haben, die auch nach der politischen Einigung durch die Jahrhunderte ihre Grenzen beibehalten haben“.**

Conchide, deci, că în această regiune (în Banat N. n.) a dăinuit separatismul „Sonderstellung“ zice autorul) imperiului Ajtony. Astfel — crede Reichenkron — **că afirmațiile lui Anonymus și ale cronicei „Vita S. Gerardi“ capătă consistență**. În consecință: „wir haben also hier einen Fall, wo die Angaben des Anonymus nicht seiner Phantasie entsprungen sind, sondern eine eindeutige, unverrückbare historische Wahrheit enthalten“.

Lăsăm la o parte faptul că, **Glad** n'a fost maghiar; și chiar și etnicul lui Ahtum (Ohtus) nu e pe deplin clarificată și, constatăm numai că, Reichenkron recunoaște separatismul „des Banater Bundes“; că popoarele din acest colț s'au opus țelului cuceritor al Sfântului Ștefan, care cu arma în mână fu nevoit a nimici acest imperiu și în fine că, însuși istoriografii maghiari de talia lui Hóman-Szekfű afirmă **osebirea de seminție** (Stam-

mesunterschiede), ce exista între această populație și cuceritorii maghiari. Totuși autorul conchide:

„Aus dem Verhalten der heutigen rumänischen Mundarten in dem Ajtony-südungarischen Gebiet kann man weiter schliessen, dass in jenem Gebiet in alter Zeit Ungarn, Slaven und Rumänen nebeneinander gesiedelt haben (vgl. Anonymus: adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum). Wären Rumänen — man kann vielleicht vorsichtiger sagen (autorul din nou face concesie istoriei maghiare): Ostromanen — in jener alten Zeit im Banat nicht vorhanden gewesen so hätte keine Möglichkeit bestanden, **diese südungarischen Ausdrücke, die heute im ungarischen fehlen**, erhalten zu lassen. Nur dem Umstand, dass damals mit den Ungarn auch Rumänen-Ostromanen (ca să nu se supere ungurii!) — gesiedelt haben, ist es zu verdanken, dass die Rumänen in ihrer Symbiose mit den Ungarn diese südungarischen Ausdrücke in ihren Sprachenschatz übernommen haben, sie rumänisiert und dann als rumänisch empfunden haben, **während die Ungarn dieses Gebietes später immer mehr ihre ursprünglichen Ausdrücke gegen die von Norden und Westen her Kommenden magyarischen Ausdrucksweisen eintauschten**“.

Ciudată elasticitate a științei filologice! Pentru a dovedi existența maghiarilor în Banat, autorul transformă pe cumani în maghiari, iară pe români în „Ostromanen“. Apoi ne face să credem că, cuvinte ce nu se mai află în limba maghiară, ci în cea română, derivă din limba maghiară, deși cele mai multe mereu, peleg) au obârșie slavă. Cuvinte mai apoi înlocuite — zice autorul — la maghiari cu altele, infiltrate din spre nord în limba maghiară, dar tot maghiare. (D. e. peleg cu kopasz).

În definitiv problema interesează pe filologii români. Noi, ca laici, nu pătrundem în tainele acestui joc de cuvinte. Dar dacă autorul face trimitere la mult combătutul Anonymus, apoi ne este și nouă permis a invoca „**Niebelungenlied**“ -ul, care — deși reeditat, pe semne, abia în sec. XII din vechea legendă germană a lui Edda, — ne vestește prezența prințului **Romung** cu o ceată de călăreți **valahi** (nu Ostromanen!) la nunta lui **Atila**. Chiar dacă valahii n'ar fi fost prezenți în acel secol la serbarea nunții, faptul că Niebelungenlied în sec. XII face amintire de existența unui prinț valah, denotă organizația politică a acestui popor, deja pe atunci foarte numeros, dacă acest principe Romung dispusese de 5-600 cavaleri călăreți, cum se desprinde din epopea amintită.

De cu totul de neînțeles este, însă, că autorul din cuvântul „ples“ — „plesug“ trage concluziunile mai sus combătute de noi, deși singur constată existența acestei expresiuni în Crișana, Banat și Ardeal (unde se folosește cuvântul „plesiv“, — „plesuv“). Și afirmă: „Hier haben **die einst ungarischen Gebiete** des Krisch, Banat, Siebenbürgen und Maramaros das aus dem slavischen stammende „ples“, — **hsv. Ableitung davon wie „plesug**“ — Acceptând, pe semne, preexistența maghiarilor, adică teoria maghiară a penetrației noastre ulterioare. Totuși este nevoit a recunoaște că,

acest cuvânt („pleș“) se află și în Croația. Mai mult: chiar și în Slavonia („Plesch-kogel“ lângă Graz), apoi „Plesca“ lângă Arad, „Pleșul“ lângă Beiuș; „Pleșiva“ în jud. Caraș. Deci, expresiunea este proprie atât românilor din Ardeal, Crișana și Banat, cât și croaților și slovenilor până la Laibach-Graz. **Pe când în limba maghiară cuvântul nu există.** Prin ce mister filologic ajunge autorul la constatarea ciudată că, acest cuvânt ar fi de origine maghiară, ori infiltrată limbei române prin intermediul limbei maghiare din cea slavă, ne este nouă, laicilor, o enigmă. Cu atât mai vârtos că, slavii lui Svatopluc trăiau alături de români mult înaintea descălcării maghiarilor. **Chiar din acest motiv socotim că, cuvântul „pleș“, răspândit pe tot întinsul Transilvaniei, este dovada perentorie a conviețuirii noastre cu slavi, înaintea venirii a maghiarilor, probând clasic continuitatea elementului românesc pe aceste plaiuri.** Astfel ipoteza, care vru îndreptată împotriva teoriei continuității noastre, militează pentru teza românească.

Dealtminteri autorul ridică și o altă teorie. Anume trage o linie dela Timișoara—Lugoș—Hunedoara—Beiuș și afirmă că dela linia aceasta în spre nord maghiarii fură primii ocupanți și românii s'au strecurat ulterior dela sud est. (Numai dacă n'ar fi istoria neplăcută cu Gelu). **Iară în teritoriul la miază-zi dela această linie (deci în sudul Banatului) românii — adică după Reichenkron: Ostromaren — au imigrat împreună cu slavii, strecurându-se în spre miază-noapte a Banatului, unde s'au împreunat cu românii (aci admite existența românilor N. n.) din Ardeal, pornind împreună dela vest, la est în inima Ardealului și de acolo în Moldova, unindu-se cu „Ostromanii“ de acolo.** Astfel autorul militează pentru teoria maghiară a peneirației noastre din Balcani, complectând-o cu o ipoteză nouă: **imigrația elementului valah împreună cu slavii, pe cari noi le-am fi adus în Banat, de aci în Ardeal, ba până jos în Moldova.** Ori noi știam că, slavii ar venit dela nord, fiind împinși de avanlanșele barbare până jos în Balcani. **Iară cât privește continuitatea elementului românesc în Banat, Hunedoara și Oltenia, ea este recunoscută chiar și de către cei mai șoviniști istoriografi maghiari.**

În continuarea retrospectivei istorice, autorul consideră pe ungerii ca citorii orașelor din Ardeal-Banat. Ar fi interesant, dacă d-l Reichenkron ar clarifica această teorie cu constatările d-lui Ludovig Némedi, care în acelaș număr al revistei publică un studiu (la care am făcut mai sus trimiteri *), afirmând că regii maghiari au chemat coloniști germani: „... so werden einzelne Gebiete in Oberungarn und in Siebenbürgen mit neuer wertvoller Bevölkerung aufgefüllt, die bald auch die Grundlage einer blühenden städtischen Kultur schafft...“ (p. 39.) Iară la — pag. 58 tratând situația socială a Ungariei în anii 40 ai sec. trecut zice: „Da nun ein un-

*) Ungarische Jahrbücher Nr. din Oct. 1940. Ludovig Némedi: „Das Deutschtum im ungarischen Blickfeld“.

garisches Bürgertum: erst in entstehen ist... Pest und Buda... die beiden Städte vorwiegend noch deutsch sind"... Aşa ungurul Némedi. Că oraşele din Transilvania avuse şi caracter unguresc, are — după părerea noastră — o altă explicaţie: anume ungerii, ca popor cuceritor, ocupau cetăţile, în jurul şi sub scutul cărora s'a format oraşele din elemente eterogene. Pe când poporul român — după cucerirea romanilor, a rămas fără un strat conducător, fiind nobilimea daco-valahă exterminată de către romani. În consecinţă robia lungă a îmblânzit pe acest popor, cândva atât de războinic sub regii săi autohtoni — daci.

Pentru informarea cititorului repetăm înc'odată că, recensia prezentă nu atinge problemele filologice, asupra cărora cei în drept au să-şi spună cuvântul. — Noi nu ne-am sesizat decât de concluziunile ipotetice ale autorului, greutate pe speculaţiuni raţionaliste, având impresia că d-l G. Reichenkron stă sub sugestia unor filologi şi istorici maghiari, în dauna obiectivităţii istorice. Se prea poate, însă, că filologii români să fie de altă părere. Ori verdictul lor va fi cel adevărat. Noi, laicii aşteptăm lamurile specialiştilor.

Dr. C. GROFŞOREAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Adunarea Generală a Aştrei

În Dumineca de 24 Noemvrie s'a ținut la Sibiu adunarea generală a Aştrei în prezenţa celor mai proeminente personalităţi ale vieţii culturale şi publice din toată Transilvania. Miile de intelectuali cari au participat la această solemnitate tradiţională au dat o măreţie adunării cum nu s'a mai văzut de multă vreme. Discursurile rostite cu acest prilej vor rămâne istorice, fiindcă ele au concretizat sbuciumul şi idealul Ardealului ciuitit. Mai ales cuvintele pronunţate de I. P. S. S. Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan asupra drepturilor noastre imprescriptibile a înălţat atmosfera şi a provocat o spontană şi însufleţită manifestaţie românească. Adunarea a fost prezidată de d-l Dr. Ghoerghe Preda vicepreşedintele Aştrei. Lucrările au decurs într'un spirit de înţelegere deplină. Deşi mandatul de cinci ani al fostului comitet central a ajuns la scadenţa statutară, adunarea generală cu unanimitate l-a prelungit cu încă un an, dând împuternicire comitetului ca în locurile devenite vacante să coopteze noi membri. Astra Bănăţeană a fost reprezentată de vicepreşedintele ei Dr. Aurel Cosma, însoţit de o numeroasă delegaţie, între care d-l Dr. Nicolae Brînzeu dela Lugoj, prof. Ilie Rusmir dela Oraviţa şi Ing. Malaescu dela Reşiţa. La solemnitatea deschiderii adunării generale dela Sibiu d-l Dr. Aurel Cosma a rostit un discurs din care dăm aici în rezumat părţile esenţiale:

„Iau parte la această adunare cu o profundă emoție, fiindcă văd aici cele mai reprezentative figuri ale Transilvaniei, fiindcă văd cum se înfrățesc sub egida Astei toate generațiile de luptători naționaliști. Alături de venerabila pleiadă a făuritorilor unirii dela Alba-Iulia stă, într-o perfectă unitate de simțire și de gândire românească, generația de fier a tineretului de astăzi, care vine și ea sub steagul Astei ca să bătătorească aceeași cale de muncă și de străduințe, pe care au parcurs-o opt decenii dearândul mării apostoli ai idealelor noastre naționale. Astra este altarul tradiției noastre, în fața căruia se adună toate generațiile să se lege, într-un semn de sfântă solidaritate, pentru lupta împotriva capriciilor destinului și pentru cucerirea nouilor perspective de strălucire și de mărire ale neamului românesc. În spiritul acestei solidarități, care a luminat truda și biruința celor din trecut, își unesc forțele bătrânii și tinerii. Cei dintâi au luptat pentru o Românie Mare, iar cei din urmă pentru o Românie Nouă. Acum și unii și alții luptă pentru amândouă. Avem un nou ideal național. Vrem să zidim o țară nouă, astfel după cum au visat-o eroii și martirii românismului. Jertfa și mucenicia lor ne-au dat o nouă evanghelie, scrisă cu litere de sânge și de foc. Cu această evanghelie venim acum la Astra și pe ea ne legăm, bătrâni și tineri, în fața umbrelor mărețe ale înaintașilor, că nu ne vom opri pe drumul Golgotei până la marea înviere a neamului românesc. Dumnezeu să ne ajute“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 Decembrie la Alba Iulia

În ziua de 1 Decembrie Mișcarea Legionară a făcut o grandioasă manifestare de comemorare a zilei de 1 Decembrie 1918, ziua prăznuirii Unirii Ardealului și Banatului cu Patria mamă.

S'au adunat acolo sute de mii de oameni care, — alături de glasurile autorizate ale D-lor **General Antonescu**, Conducătorul Statului și **Horla Sima**, Comandantul Mișcării Legionare și Vice președinte al Consiliului de miniștri, — au făcut legământ că nu vor uita niciodată ziua de 1 Decembrie 1918, zi în care Unirea s'a realizat ca o dreptate istorică.

Doamne, Dumnezeu nostru și al părinților noștri, umple-ne sufletele cu puterea dragostei de neam ca să putem străbate neșovăitori până la biruință!

Opera Română din Cluj—Timișoara

La începutul lui Noemvrie trecut așezământul de artă muzicală scenică al Ardealului pribeag și-a deschis porțile în metropola primitoare a Bănațului; cași când nimic tragic nu s'ar fi întâmplat cu două luni înainte pe linia destinului hotarelor noastre dela răsărit și miazănoapte.

Aminteam atunci ce tristă deschidere de stagiune a fost aceasta, când intelectuali cu sufletul obidit, bătuți, dispatuiți și alungați peste noul hotar din rosturile lor de veacuri, localnici a căror rezonanță sufletească numai pentru muzică nu era pregătită, — au ținut totuși de a lor obligație național-culturală să asiste, cu ochii înlăcrimați la „**Sezătoare**“ și „**Se face ziua**“, lucrări scenice cu care, din considerațiuni de artă națională și locală, conducerea Operei și a Teatrului au ținut necesar să-și înceapă activitatea.

Treptat-treptat, apoi, publicul timișorean, s'a încălzit sub vraja muzicii dramatico-lirice, frecventând cu mult interes toate spectacolele celor circa douăsprezece opere, în mare parte universale, ce s'au reluat în estimp. **Cavaleria rustică, Pagliacci, Martha, Povestirile lui Hoffmann, Bărbierul, Liliacul, Rigoletto, Traviata, Boema, Carmen și Seara mare** (T. Brediceanu) formează programul prezentat pân' acum, iar în viitorul apropiat **Lakmé, Faust, Manon, Fata dela Cozia** (E. Montia) și **Năpasta** (S. Drăgoi) vor vedea lumina rampei.

Fapt îmbucurător pentru noi bănățenii, îndeosebi, mai este că în fruntea operei din Timișoara autoritatea de stat a chemat pe însuși Maestrul **Sabin Drăgoi**, creator de mult consacrat în arta națională dramatică și deschizător de drumuri noi atât în materie corală, cât și în știința muzicii noastre românești.

Noua directivă de promovare a creațiunilor românești, în aceste vremuri de afirmare a puterilor naționale, precum și libera cale ce stă înainte pentru tinerele noastre talente vocale, desigur, își vor da roadele în curând.

Secondat în realizarea programului artistic de către tinere elemente românești, cu vădite aptitudini și încercate puteri dirigențiale ca **D-nii George Pavel, Eugen Lazăr, Mircea Popa și Leontin Anca**, nădăjduim că Opera Română, cu toată pierderea unor soliști și dirijori ca renume din trecut, prin prestigiul directorului **Sabin Drăgoi** și al forțelor sale de colaborare, întărite în crezul muzical național ce pe toți ne animă, — își va putea împlini cu prisosință misiunea culturalizatoare și formatoare de artă superioară în acest propice colț de țară.

N. U.

Comunicat

La începutul anului 1939 nevoia de existență a unui ziar de afirmare românească în Banat a fost mai simțită.

De o parte evenimentele externe de altă parte înmulțirea ziarelor minoritare din Timișoara au făcut ca lipsa unui cotidian românesc la Timișoara să fie evidentă.

Rezidenția Regală a Ținutului Timiș a fost călăuzită de gândul că este necesară editarea unui ziar și la Timișoara, după modelul „Tribunei“ din Cluj și „Suceava“ din Cernăuți. De aceea a făcut intervenții la Ministerul Propagandei Naționale.

Rezultatul a fost că s'a dat autorizație și sprijin pentru apariția ziarului „Dacia“, dar numai dacă o Societate culturală din Banat ia asupra-și egida, pentru a garanta demnitatea în conducere și cinstea în administrare.

S'a făcut apel la „Astra Bănățeană“.

Nedumeririle conducerii au trebuit să cedeze în fața imperativului național de a avea sau nu un cotidian românesc — în plus — în acele momente de grave presimțiri în ordinea vieții internaționale, cotidian care va avea să fie o fărâmă de lumină românească pe lângă celelalte, foarte puține, în această cetate a presei străine, cu tot felul de gazete.

Nu fără justificare putem aminti că în timp ce Timișoara avea atunci 7 cotidiene minoritare, în românește nu apărea decât unul în patru pagini mici, iar al doilea abia după sistarea „Daciei“ a început să apară din nou zilnic.

Pentru „Dacia“ Astra Bănățeană a încheiat cu Statul, Subsecretariatul Propagandei Naționale un contract, din care, pentru lămurire, spicuiim punctele mai importante:

— „Subsecretariatul de Stat al Propagandei împuternicește exclusiv, în limita clauzelor mai jos stabilite, pe Soc. „Astra Bănățeană“ de a organiza, conduce tehnic și administrativ precum și a difuza cotidianul intitulat „Dacia“ înființat la Timișoara de către Subsecretariatul de Stat al Propagandei“.

— „Formatul ziarului va fi nr. 13 mic și se va vinde cu 2 (doi) lei exemplarul“.

— „Anunțurile, mica publicitate și orice reclame nu vor putea trece peste un sfert din paginile ziarului“.

— „Întreg personalul redacțional și administrativ va fi riguros selecționat pe bază etnic românească și cu pregătire profesională verificată, conformându-se legilor și regulamentelor în vigoare, pentru a asigura o conduită constantă și garanția unei perfecte atitudini românești. Ziarul va fi patronat de un comitet de colaborare alcătuit din personalități de vază sub conducerea dlui Rezident Regal al Ținutului Timiș“.

— „Subsecretariatul de Stat al Propagandei va avea dreptul să publice gratuit în ziarul „Dacia“ diferite articole de propagandă precum și alte publicațiuni de acest fel, având în acest scop la dispoziție în ziarul „Dacia“ două pagini“.

— „În ceea ce privește întreaga gestiune a fondurilor, precum și tot ce este în legătură cu încasarea sumelor dela Subsecretariatul de Stat al Propagandei ca: plata materialelor, a salariilor personalului administrativ și redacțional, angajamentele la tipografie, etc. Soc. „Astra Bănățeană“ are deplină libertate de dispoziție, cu obligațiunea de a ține, prin contabilitatea ziarului, scriptele în evidență, pentru exercitarea controlului de către Subsecretariatul de Stat al Propagandei lunar sau când va socoti de cuviință, prin delegatul său care va putea fi și un organ de control din Ministerul Finanțelor“.

„Astra Bănățeană“ a satisfăcut cu prisosință angajamentul luat: atitudine românească demnă și obiectivă, excluzând chestiunile personale; iar în administrarea ziarului: cinste desăvârșită, reabilitând în aceste părți demnitatea gazetarului român.

80% din cetitorii „Daciei“ fiind țărani și muncitori, Ministru Propagandei și Rezidența Regală s'au angajat cu subvenții lunare (200.000 resp. 50.000 lei) condiționat ca ziarul să nu se vândă mai scump de 2 lei, iar abonamentul să fie cât mai scăzut (300 lei în țară și în Jugoslavia).

La baza ființării acestui ziar a fost dorința de a se răspân-

di cuvântul românesc în legătură cu anumite probleme locale și de interes general românesc.

Dacă Rezidența Regală a achitat regulat subvenția, nu tot așa s'a întâmplat cu Ministerul Propagandei Naționale.

Rezultatul este că „Astra Bănățeană” are de primit, conform contractului, o restanță de 900.000 lei, căci începând cu Noemvrie 1939 nu s'a primit decât câte 100.000 sau 150.000 lei lunar și nu 200.000 cum prevede categoric art. 8 din contract.

Cu adresa Nr. 4567 din 7 Octomvrie 1940 contractul a fost denunțat.

Am stăruit la locurile în drept pentru continuarea ziarului „Dacia” în orice formă, în interes superior românesc, „Astra Bănățeană” înțelegând să renunțe la egidă.

Au apărut în câteva ziare locale atacuri, în timp ce s'au făcut 4 verificări: 3 din partea Mișcării Legionare și una din partea „Astrei Bănățene”.

Președintele „Astrei Bănățene”, în numele comitetului, a făcut o adresă către dl Prefect al Județului pentru a se comunica opiniei publice rezultatul verificării făcute de dl Dr. Ștefan Cruceanu — expert contabil —, din partea organizației Mișcării Legionare a jud. Timiș-Torontal, la 11 Oct. 1940.

Dsa a constatat la intrări următoarele sume:

Subvenție dela Ministerul Propagandei	2.350.000
Dela Ținutul Timiș	750.000
Abonamente	1.412.334
Publicații	424.714
Din ziare vândute cu nrul	567.867

Total intrați: 5.504.915 lei.

Concluzia procesului verbal de 5 pagini bătute la mașina de scris este: „În general din scriptele ziarului se constată că cheltuielile făcute pe lângă că sunt pe deplin justificate din punct de vedere tehnic-contabil, sunt, în ce privește mărimea lor, corespunzătoare unei administrații normale a ziarului”.

Actualmente ziarul „Dacia” se găsește în lichidare definitivă cu Ministerul Propagandei Naționale.

Ținem să mai precizăm că nici un membru din Comitetul „Astrei Bănățene“ n'a luat sub nici un titlu și sub nici o formă vreun ban dela „Dacia“. In special președintele „Astrei Bănățene“ n'a luat dela „Dacia“ nici un singur ban, nici măcar pentru deplasările făcute în interesul ziarului, după cum nu are și n'a avut dela „Astra Bănățeană“ nici o leafă sau remunerație de nici un fel pentru funcția pe care o deține și o exercită onorific.

Eram datori cu aceste precizări pentru opinia publică și credem că ziarele nu vor întârzia de a reproduce cu bună credință acest comunicat al „Astrei Bănățene“.

Comitetul de conducere al „Astrei Bănățene“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ

A

REGIONALEI BĂNĂȚENE A ASTREI

Redacția și Administrația: Timișoara I, Str. Alba Iulia No. 2 (Palatul Cultural) Et. I

Inscris în reg. publ. per. a Tr. Timiș-Tor., sub numărul 82.

Apare lunar sub îngrijirea următorului comitet de redacție:

Dr. AUREL COSMA

TRAIAN TOPLICEANU

GRIGORE BUGARIN

VICHENTE ARDELEANU

Dr. NICOLAE URȘU

VIRGIL BIROU

PAVEL P. BELU

ABONAMENTE:

Pentru particulari 150 L.

Pt. cercuri cult. și școli prim. 150 L.

Pt. despărțăminte și școli sec. 300 L.

Autorități, instituții 500 L.

Abonament de sprijin . . . 1000 L.

Prețul acestui exemplar, a-

părut pe luna Noemvrie—

Decemvrie 1940, este de . . 15 Lei

Orice corespondență, cât și revistele de schimb, se vor trimite pe adresa redacției. Materialul se primește până la cel mai târziu 5 al lunii respective, orice alt manuscris, sosit după această dată, contând pentru numărul care urmează. Tot ceea ce nu se publică se distruge.

CĂRȚI APĂRUTE ÎN EDITURA „ASTREI BĂNĂȚENE“

1. **C. Stoicaneseu:** „Revoluția lui Horia“
2. **Mia Cerna:** Inel Irinel și Domnița Ionița povești I.
3. **Mia Cerna:** Galbănuș împăratului, povești II.
4. **Dr. I. Groșianu:** Vicențiu Babeș
5. **Nic. Ursu:** Zece colinde
6. **Nic. Ursu:** Contribuțiuni la Monografia muzicală a comunei Măguri Jud. Cluj
7. **Ion Crișan:** Zece coruri
8. **Virgil Birou:** Oameni și locuri din Caraș
9. **Ion D. Suciu:** Literatura Bănățeană până la Unire (1582—1918)

Toate se pot procura dela „Astra Bănățeană“

Pentru abonați: Rugăm trimiteți abonamentul.

CUPRINSUL:

Tr. Topliceanu:	1 Decembrie
Gh. C. Rouă:	Versuri
N. Ursu:	Colindă
A. Ionescu Cornea:	Problema muzicii românești
Gr. Bugarin:	Versuri
N. Tomici:	Incorigibili (schiță)
Tr. Topliceanu:	Opera lui P. Iorgovici
A. Halas, Gh. Rouă:	
G. G. Bulic:	Versuri
Cronici.	